

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Rozvoj environmentální výchovy v předškolním vzdělávání prostřednictvím
projektové metody

Development of environmental education in preschool education through
the project method

Michaela Čurdová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Laufková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

2018

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Rozvoj environmentální výchovy v předškolním vzdělávání prostřednictvím projektové metody* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 13. 7. 2018

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce, PhDr. Veronice Laufkové, Ph.D., za vstřícnost, cenné rady a především čas, který mi věnovala. Upřímné díky patří celé rodině za velké množství podpory, kterou mi po celou dobu dodávala. Děkuji také Mateřské škole Pastelka, jejím pedagogům a dětem, bez kterých by tento projekt nemohl vzniknout.

ABSTRAKT

Cílem mé bakalářské práce bylo vypracovat projekt na rozvoj environmentální výchovy pro děti předškolního věku. Projekt se zaměřoval na tematiku vody v lokálním významu malého města. Děti se měly seznámit s vodními zdroji, vodními živočichy a základními zákonitostmi v oblasti koloběhu, skupenství a ochraně vody.

V teoretické části, na základě prostudované odborné literatury, definuji environmentální výchovu a její cíle. Dále zdůrazňuji význam vnitřního i vnějšího prostředí, jeho vlivu na utváření osobnosti dítěte a vybrané prostředky a metody učení. Popisuji environmentální výchovu jako součást Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a věnuji se psychologickým východiskům předškolních dětí. Ve druhé kapitole definuji integrované bloky a jejich využití v předškolním vzdělávání. Charakterizuji tematický blok a následně i metodu projektu, která je stěžejním bodem mé bakalářské práce.

V praktické části se věnuji vlastní realizaci projektu, jehož cílem byl rozvoj znalostí a dovedností na téma „voda“. Projekt byl realizován v průběhu dvou týdnů v heterogenní třídě v počtu 25 žáků. V rámci projektu jsem využila metody a formy založené na prožitkovém, situačním a kooperativním učení hrou, především formou experimentů a pokusů. Během celého projektu jsem se snažila o vyváženost řízených a spontánních činností. Pro evaluaci a následnou reflexi jsem volila metodu individuálního dotazování dětí a zúčastněného pozorování. Výsledky výzkumu ukazují, že téma „voda“ bylo přínosné v oblasti poznávání místa, kde děti žijí. Prostřednictvím projektu mohly děti poznat lokální vodní zdroje a jejich prostředí z různých úhlů pohledu. Z každodenní evaluace s dětmi jsem vyhodnotila, že z nabízených činností je nejvíce bavily experimenty.

KLÍČOVÁ SLOVA

environmentální výchova, mateřská škola, projektová metoda

ABSTRACT

The goal of this bachelors work was to create a project for the environmental education of pre-school children. The project focused on the topic of water in a small town in the context of local significance. Children were supposed to get to know water resources, water fauna and the basic laws of water circulation, water states and water conservation.

In the theoretical part, I define environmental education and its goals based on the relevant literature. Further, I emphasize the importance of the inner and outer environments and their effects on shaping a childs personality. I describe environmental education as a part of the General Educational Programme For Pre-school Education and address the psychological bases of environmental education of pre-school children. In the second chapter, I define the integrated blocs and their use in pre-school education. I characterize a thematic bloc and extend the project methodology which is at the core of my work.

In the practical part I focus on the implementation of the project whose goal was to explore the knowledge of the “water” topic. This was carried out within two weeks in a heterogeneous class of 25 kids. In the project I utilised methods and forms based on experiential, situational and cooperative learning via play, primarily in the form of experiments and trials. During the project I emphasized a balance of directed and spontaneous activity. To evaluate and reflect I chose methods of individual interviews and present observation. The research results prove that the topic was beneficial in the areas of local exploration and learning about home. Through the projects the children learned about local water resources from diffrent perspectives. From the daily evaluations I can confirm that experiments proved to be the most popular.

KEYWORDS

environmental education, kindergarten, project method

ÚVOD	9
Cíl práce	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA	10
1.1 Definice a charakteristika environmentální výchovy	10
1.2 Cíle environmentální výchovy	11
1.2.1 Environmentální senzitivita	12
1.3 Trvale udržitelný rozvoj a trvale udržitelný způsob života	13
1.4 Vybrané pedagogické prostředky a metody environmentální výchovy	14
1.5 Význam prostředí	16
1.5.1 Vnitřní prostředí	16
1.5.2 Vnější prostředí	17
1.6 Význam environmentální výchovy v předškolním vzdělávání	18
1.6.1 Environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu	19
1.6.2 Rozvoj klíčových kompetencí dítěte v rámci environmentální výchovy	22
1.6.3 Psychologická východiska environmentální výchovy u předškolních dětí	24
1.7 Rizika environmentální výchovy v předškolním vzdělávání	25
2. INTEGROVANÝ BLOK	26
2.1 Integrovaný blok jako součást Rámcového vzdělávacího programu	26
2.1.1 Tematický celek	27
2.1.2 Definice a charakteristika projektové metody	27
II. PRAKTICKÁ ČÁST	30
3. CÍLE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	30

4. HYPOTÉZY	30
5. METODY VÝZKUMU	30
6. VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	30
6.1 Místo a účastníci projektu	30
6.2 Doba trvání a faktory ovlivňující chod celého projektu	31
6.3 Obsah projektu, jednotlivé lekce a jeho členění	31
6.4 Vlastní realizace projektu	33
Úkol v průběhu celého projektu:	33
1. den – Voda – úvod do tématu	33
2. den – Příběh vodní kapky	37
3. den – Přivolání deště	42
4. den – Putování vody	46
5. den – Hromy, blesky	49
6. den – Povodeň	53
7. den: Lekce plavání	57
8. den: Kdo žije ve vodě a u vody	58
9. den: Vodní svět	62
10. den: Finální den projektu – úklid okolí rybníka Chmelař	65
7. ŘÍZENÉ INDIVIDUÁLNÍ DOTAZOVÁNÍ DĚTÍ	69
7.1 Vyhodnocení dotazníku	69
8. VYHODNOCENÍ CELÉHO PROJEKTU	71
ZÁVĚR	73
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	75
LITERATURA TEORETICKÉ ČÁSTI	75

LITERATURA PRAKTICKÉ ČÁSTI	77
SEZNAM PŘÍLOH	79
FOTODOKUMENTACE PROJEKTU	85

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na využití projektové metody v podmínkách mateřské školy. V první řadě jsem se chtěla věnovat environmentální výchově u dětí předškolního věku. K realizaci projektu jsem zvolila mateřskou školu v menším městě v krásném prostředí Českého středohoří. Mým cílem bylo, aby děti poznaly místo, kde žijí, a aby si k němu vytvořily zdravý vztah. Zde se nabízelo mnoho možností k rozvíjení vztahu k přírodě, k zodpovědnému přístupu k ní a zároveň i k vytváření vztahu k místu, kde děti žijí. Mateřská škola může navíc využívat mnoho přírodních lokalit v blízkém okolí i na samotné rozlehlé školní zahradě. Především je situována v těsném okolí chovných rybníků, z toho důvodu jsem nakonec vybrala téma voda. Snažila jsem se, aby pobyt v přírodě nabízel mnoho možností k získávání základních poznatků o okolním světě a k vytváření žádoucích postojů pro budoucí zodpovědný život dětí. Základy, které jsou položeny v útlém věku dítěte, nás mohou pozitivně ovlivnit v dalším životě. Pro vytvoření vztahu s přírodou v dalších vývojových stádiích je určující právě předškolní a mladší školní věk.

Projekt je věnován tématu voda v co nejširších a zároveň dětem předškolního věku srozumitelných souvislostech. Zvolila jsem si pět oblastí, v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání, které se prolínaly a doplňovaly v průběhu celého projektu. Jedná se o oblasti – místní vodní plochy a toky, skupenství vody, koloběh vody, vodní živočichové a počasí.

Cíl práce

Cílem práce je navrhnout projekt se zaměřením na tematiku vody v lokálním významu malého města, realizovat ho a reflektovat. Cílem projektu je rozvíjet v dětech pozitivní vztah k rodnému kraji a místu, kde žijí; seznámit je s místními vodními zdroji, vodními živočichy a elementárními zákonitostmi v oblasti koloběhu vody a skupenství. Neméně důležitým cílem je vytvořit základy zodpovědného vztahu dětí k životnímu prostředí.

I. Teoretická část

1. Environmentální výchova

V úvodu práce bych ráda nastínila problematiku environmentální výchovy. Nejprve definuji termín environmentální výchova. Následně vymezím cíle environmentální výchovy a popíši význam vnitřního i vnějšího prostředí pro utváření osobnosti dítěte. Vysvětlím pojem trvale udržitelný rozvoj a popíši vybrané pedagogické prostředky a metody. Budu se věnovat také významu environmentální výchovy v předškolním vzdělávání. Zde popíši environmentální výchovu jako součást Rámcového vzdělávacího programu předškolního vzdělávání (dále jen RVP PV) a naplňování jejích cílů napříč všemi oblastmi a kompetencemi. Zdůrazním psychologická východiska environmentální výchovy, ze kterých musí předškolní vzdělávání vycházet, a popíši možná rizika, která by mohla nastat.

1.1 Definice a charakteristika environmentální výchovy

Při vyhledávání zdrojů zabývajících se environmentální výchovou jsem našla mnoho různorodých definic, ale i názvů samotné výchovy. U nejstarších pedagogických publikací se jednalo o výchovu k ochraně přírody a k péči o životní prostředí, ekologickou výchovu, globální výchovu a v nejnovějších textech zejména o výchovu k udržitelnému rozvoji. V této bakalářské práci budu užívat, ve shodě s RVP PV, termín environmentální výchova. Pojem environmentální výchova pochází z anglického termínu *environmental education* a ministerstvo životního prostředí ho začalo zavádět v devadesátých letech 20. století. Z čehož *environment* znamená životní prostředí a *education* se chápe jako vzdělávání, výchova a osvěta. (Jančaříková, 2010)

Jančaříková (2010, s. 9) definuje environmentální výchovu jako: „...veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života, hledat příčiny ekologické krize a cesty k jejímu řešení.“

Environmentální výchova dle Leblové (2012, s. 15): „Odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné

k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu; připravenosti k angažovanému jednání. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl omezit, odříct si, vzdát se něčeho ve prospěch budoucnosti planety.“

U environmentální výchovy z hlediska praktické pedagogické činnosti: „...jde o dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézt lásku k přírodě, zvnitřňovat úctu ke všemu životu a zvyšovat úroveň mezilidských vztahů.“ (Máchal In Jančaříková, 2010, s. 9)

Shrnutí:

Z výše uvedených definic můžeme environmentální výchovu chápat jako veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, které má za úkol dosáhnout vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Cílem environmentální výchovy je zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí.

1.2 Cíle environmentální výchovy

Jančaříková (2010) uvádí schéma očekávaných výstupů environmentální výchovy. Prvním z nich je vztah k přírodě, kdy člověk projevuje citlivost. Druhým výstupem je schopnost rozpoznávání narušení vztahů v přírodě. Třetím výstupem je projev odhodlání žít v souladu s udržitelným životním stylem a pomoci přírodě. Ve čtvrtém, konečném stupni, jedinec žije v souladu s pravidly udržitelného života. Přírodu chrání přiměřeně svým schopnostem. V předškolním období usilujeme pouze o první výstup.

Cílem environmentální výchovy je člověk, který má aktivní zájem o přírodu, chce ji poznávat a chránit. Podle Hany Librové (In Léblová, 2012, s. 16) je to: „*člověk schopný bohatého života docíleného skromnými prostředky, aniž by si přišel o něco ochuzený.*“ Takový člověk disponuje tzv. environmentální senzitivitou.

1.2.1 Environmentální senzitivita

Environmentální senzitivita je základním cílem environmentální výchovy a předškolního vzdělávání. Činčera et al. (In Kroufek, Kroufková, 2014, s. 15) environmentální senzitivitou rozumí: „*citlivost, vztah a empatie vůči přírodě a životnímu prostředí, včetně citlivého vztahu ke zvířatům a rostlinám.*“ Předchází jí dlouhodobý proces, který je založen především na kontaktu s diverzifikovaným přírodním prostředím. To by mělo v dětech rozvíjet prostřednictvím pozitivních a zapamatovatelných zážitků environmentální senzitivitu. (Jančaříková, 2010, Kroufek a Kroufková, 2014). Z toho vyplývá, že environmentální senzitivita vzniká na základě velkého množství zážitků a prožitků v přírodním prostředí, které jedinec za svůj život prožije. K rozvoji environmentální senzitivity může tedy dojít pouze v různorodém a podnětném prostředí.

Doporučení pro rozvoj environmentální senzitivity v předškolním věku (dle Jančaříkové a Kapucianové, 2012¹):

Pro dostatek přímých kontaktů s přírodou a jejími jednotlivými prvky:

- Děti by měly být nejméně dvě hodiny denně na čerstvém vzduchu, ve vhodném, pestrém přírodním prostředí.
- Poznávají konkrétní tvory, biotopy, ale i historii prostředí v okolí školy.
- Děti pečují za pomoci dospělého o něco živého – rostlinu nebo živočicha.
- Vytváření vztahu ke konkrétnímu místu nebo stromu.
- Oslavy významných události na zahradě nebo v přírodě.
- Děti si uvědomují, co znamená smrt, že vše na světě někdy skončí, ale i něco nového začíná.

Pro náležitou reflexi prožitků:

- Děti obdivují společně s učitelkou přírodu a její součásti. Získávají lásku k přírodě.
- Děti prožívají pěkné vztahy s vrstevníky. Vedeni příkladem kamaráda překonávají případné obavy z přírody a jejích součástí. Nebo jsou naopak příkladem jinému.

---

¹ Dostupné z: www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/71 [online]

[cit. 2018.07.1].

- Děti naslouchají příběhům o přírodě z vhodně vybraných dětských knížek nebo i dospělým vypravěčům a učí se vyprávět své vlastní zážitky z přírody.
- Děti zpívají písničky o přírodě, naslouchají hudbě o přírodě, učí se naslouchat zvukům přírody a rozeznávat je (zpěv ptáků, praskání větviček, bzučení, šumění apod.).
- Děti poznávají přírodní zákony přirozeně formou vlastní zkušenosti.
- Za pomoci dospělé osoby si děti příležitostně připomínají zážitky z přírody prostřednictvím portfolia nebo nástěnky s fotografiemi a kresbami, popř. pamětními krabicemi.
- Všechny děti jsou oceněny za aktivitu a práci, i když jejich výtvary a výsledky nejsou dokonalé. Tj. oceněny a vystaveny na nástěnce.
- Děti si uvědomují, že pocit štěstí není jen materiální podstaty, ale že může přicházet skrze příjemné prožitky a přátelství.

1.3 Trvale udržitelný rozvoj a trvale udržitelný způsob života

Jedním z cílů environmentální výchovy je směřování lidí k udržitelnému stylu života, resp. k udržitelnému rozvoji.

Udržitelný rozvoj

Zákon o životním prostředí z 5. 12. 1991 (17/1992 Sb.) definuje v § 6 „*trvale udržitelný rozvoj jako rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.*“²

Thorovská (2014) udržitelný rozvoj definuje jako strategii, která předpokládá další rozvoj lidské společnosti za určitých podmínek, jako je rozumné využívání neobnovitelných zdrojů, hledání zdrojů alternativních. Preference obnovitelných zdrojů energie a surovin by měla být nastavena tak, aby byla zajištěna existence i dalších generací.

Trvale udržitelný způsob života

„*Trvale udržitelný způsob života je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společnostmi a jejím prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili ideálům humanismu*“

---

² Dostupné z: www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj [online]. [cit. 2018.07.1]

a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, a to ve všech časových horizontech.“ (Vavroušek In Máchal, 2000, s. 20³) Jednotlivec má odpovědnost vůči jiným lidem, přírodě a budoucím generacím. Proto bychom měli žít bohatý život, ale tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, kteří přijdou po nás. (Vavroušek In Máchal, 2000)

1.4 Vybrané pedagogické prostředky a metody environmentální výchovy

- Pozorování

„Děti předškolního věku projevují zájem o vše živé – živočichy, rostliny i houby. Odborníci hovoří o tzv. biofilii (vrozenému kladnému vztahu dětí ke všemu živému).“ (Jančaříková, 2010, s. 31) Je velmi důležité tento vztah podporovat, pokud není rozvíjen v předškolním věku, zaniká nebo se mění dokonce v odpor. Pozorování je vrozená vlastnost a první vědecký nástroj. Většina dětí již pozorovat neumí, jsou zvyklé na přijímání verbální a audiovizuální informace. Proto bychom děti měly podporovat v tom, aby pozorování mohly rozvíjet. Potřebují k němu dostatek času a prostoru a kladnou zpětnou vazbu od pedagoga. Dítě o svých výsledcích pozorování rádo vypráví, učitel by měl trpělivě a s nadšením oceňovat jeho objev. V případě, že dítě nedostává kladnou zpětnou vazbu, jeho zájem o pozorování postupně vyhasíná. K pozorování slouží také řada pomůcek. Velmi vhodná je čirá nádoba pro pozorování živého tvora, jež slouží k jeho ochraně před ještě ne příliš spolehlivou jemnou motorikou dětí. Nádoby se někdy prodávají již se zabudovanou lupou a měřítkem. Dalšími vhodnými pomůckami jsou: lupa, barevná sklíčka, mikroskopy, dalekohledy. (Jančaříková, 2010)

- Experimentování

Je to přirozená součást nejen dětského poznávání světa. Některé děti přecházejí spontánně od pozorování rovnou k experimentu. Například: Jedno dítě pozoruje dění na mraveništi, kde probíhá přirozený život. Druhé dítě se bude zajímat, co se stane, když mraveniště rozhrabe. Zajímá ho, co se stane, když přeruší přirozený stav věcí. Pedagog by měl takové experimenty sledovat a posoudit následek jednání, ale nekárát dítě. (Jančaříková, 2010)

---

³ Dostupné z: www.ekovychova.unas.cz/DOWNLOAD/pruvodce%20pev.pdf [online]. [cit. 2018.07.1]

Případně by měl dítěti vysvětlit, že to v našem případě – mravence, stálo mnoho námahy si takové mraveniště postavit a neměly bychom ho záměrně ničit.

- **Výchova prací**

V předškolním věku je vhodné začít s výchovou prací. Děti chtějí být ve společnosti rodiny, prarodičů a učitelů přirozeně nápomocné. Nápomocnost je pro ně zdravá a příjemná. Dítě se tak učí v rámci přiměřených pracovních úkonů základním činnostem, postupům, práci s nástroji a dalším aktivitám, které bude ve svém budoucím životě potřebovat. V mateřské škole by dítě mělo mít také zodpovědnost. Za úklid vlastních hraček, své pracovní plochy, rozlitého nápoje, příp. jídla, zvelebování zahrady, krmení zvířat nebo dokonce přípravou jídla atd. (Jančaříková, 2010)

- **Poznávání vybraných modelových organismů**

„Dítě předškolního věku by mělo znát nevelký počet vhodně vybraných modelových organismů, ty by mělo znát dobře – tedy nejen jejich název (to až v poslední řadě, ale i vzhled, chování, potravní vztahy, životní příběh atd.“ (Jančaříková, 2010, s. 33) Důležitý je především počet zvířat, aby se dětem nepletly, aby byla uplatněna diverzita – různé druhy zvířat, rostlin i hub a výběr by měl vycházet ze zájmu dítěte. Modelovými zvířaty se myslí pes, kočka, králík, kur domácí, hlemýžď atd. (Jančaříková, 2010)

- **Kontakt se zvířaty**

Může probíhat formou návštěvních programů, kdy chovatel, zachránce zvířat či rodič přinese do kolektivu dětí zvíře a ony ho na omezenou dobu mohou pozorovat, případně se ho i dotýkat. Dále se dítě může setkávat se zvířetem v rámci třídního či školního chovu. (Jančaříková, 2010) Dítě si s ním může vytvořit vztah, krmit ho a pozorovat v delším časovém horizontu (přepeřování ptáků, výměna kůže hada, chameleona atd.) Forma péče o zvířata může probíhat i ve volné přírodě (příkrmování ptactva v zimě, hmyzí hotel, vytváření vodních nádrží v létě pro vodní živočichy atd.) (Jančaříková, 2010)

- **Interdisciplinární přístup**

„Projektové vyučování je založeno na tom, že pomocí jednoho tématu se děti procvičí prakticky ve všech vzdělávacích oblastech.“ (Jančaříková, 2010, s. 34) RVP PV (2018) doporučuje vzdělávání na základě integrovaných bloků, které mohou mít podobu

tematického celku, projektu či programu. Více informací je uvedeno ve 2. kapitole – *Integrovaný blok*.

- Kontakt s přírodninami, tvorba z přírodních materiálů

Pro děti předškolního věku je velmi vhodný kontakt s neživými přírodninami, který souvisí s potřebou poznávat všemi smysly, a je přirozený. Tyto přírodniny mohou sloužit jako hračky nebo materiál na výrobu. (Jančaříková, 2010) *„Zároveň umožňuje jak komplexní, celistvý přístup, tak přístup narativní (každý předmět může mít svůj příběh).“* (Jančaříková, 2010, s. 40) Důležité jsou také přírodní živly, jako je voda, oheň, vzduch, půda a s nimi související vichřice, blesk, požár, zemětřesení, lavina, povodeň. Děti mohou naučit pokornému jednání, kdy nezbyvá nic jiného, než se síle přírody přizpůsobit. (Jančaříková, 2010)

Vhodné přírodní materiály pro tvorbu jsou žaludy, kaštiny, listy, proutí, ovčí rouno, kameny, oblázky, mech, bláto, skořápky od ořechů/vajec, písek a vosk.

1.5 Význam prostředí

„Je velmi důležité, v jakém prostředí jsou environmentální činnosti realizovány. Prostředí totiž na dítě působí takřka stejnou měrou jako pedagog (informální vzdělávání).“ Jančaříková (2010, str. 17)

1.5.1 Vnitřní prostředí

I přesto, že je nejvhodnější využívat pro environmentální činnosti vnějších prostor, tak to z různých důvodů není vždy možné. Proto by i vnitřní prostředí mateřské školy mělo být *„...bezpečné a přirozeně podnětné a mělo by umožňovat co nejsvobodnější a nejsamostatnější pohyb dětí“* Jančaříková (2010, str. 16). Vnitřní prostory by měly být pestré, ale vkusně zařízené, především z obnovitelných zdrojů. Nejvhodnějšími hračkami jsou tzv. „nehotové hračky“, u kterých není jednoznačný jejich význam či použití. Jedná se především o přírodniny, výrobky ze dřeva, keramiky, látek, vlny atd. Děti si tak přirozeně mohou rozvíjet svoji představivost. V mateřské škole by měly být naopak omezeny nevkusné, kýčovité hračky, nejen z plastových materiálů. Dětem bychom měly nabízet kvalitní literaturu s vhodnými ilustracemi. Žádoucí součástí třídy jsou rostliny a případně

i chov zvířat, jako například: rybičky, želvy, oblovky a strašilky. Dítě si může vytvářet vztah k přírodě i skrze vnitřní prostor třídy. (Jančaříková, 2010)

1.5.2 Vnější prostředí

Nejvhodnějším prostředím pro realizaci environmentálních činností je vnější prostředí. Dítě by mělo mít možnost navštěvovat co nejvíce ekosystémů, jako jsou zahrada, louka, rybník, les, hory a jeskyně. Nejnavštěvovanějším a nejideálnějším prostředím je v předškolním vzdělávání oplocená školní zahrada. Ty by měly být navrženy tak, aby byly rozmanité a děti zde měly možnost pohybu, ale i jiných činností. Velmi žádoucí je, aby zahrada nesloužila pouze ke spontánním hrám v dopoledním čase vycházek, ale i k dalším činnostem během celého dne. Děti si s paní učitelkou mohou vyprávět, zpívat, hrát, číst, kreslit, tvořit, hýbat se, ale i svačit a odpočívat. Samozřejmostí by měly být rostliny a dřeviny, které je vhodné vysadit na pozemku vzdělávací instituce, tj. rostlina a dřevina zdravotně nezávadná.

Zahrada by měla být místem objevování, dobrodružství, ale i klidu a bezpečí, a to v jakémkoli počasí a ročním období. Burešová (In Jančaříková, 2010, str. 17) poukazuje na to, že: *„Za nepříznivého počasí nejsou školní zahrady dostatečně využívány, ačkoli právě dobře zařízená zahrada může poskytovat dětem příležitost k nejrozmanitějším hrám a činnostem během celého roku.“* V mateřských nebývá často dodržován ani dvouhodinový pobyt venku, který byl již zmíněn u rozvoje environmentální senzitivity. Děti chodí ven jen při „vhodném“ počasí. Pro názornost uvedu příklad. Pokud jdou děti na zahradu, či do jiného přírodního prostředí v dešti, místo v dětském pohledu dostává jiný rozměr. Příroda nabízí novou škálu aktivit, které je možné provozovat. Děti si mohou hrát s blátem, vodou v kalužích nebo jen sledovat, jak se čerí hladiny vodních ploch. Dále mohou pozorovat živočichy, jako jsou žížaly, plži, žáby, které při suchém, slunečném počasí jen tak neuvidí. Je přirozené, že je tento způsob obtížnější na organizaci a přináší určitá rizika, která popisují v kapitole *1.7 Rizika environmentální výchovy*, ale děti by se již od útlého věku měly učit sebeobsluze, aby pro ně byl pobyt v přírodě co nejpříjemnější. Jedná se především o to, aby se dítě samo obléklo a udrželo svoji tělesnou pohodu i v nepříznivých atmosférických podmínkách. Učitelka, která chce s dětmi trávit více času venku, by měla tyto dovednosti rozvíjet jako první. (Jančaříková, 2010). Oblékání a sebeobsluhu může učitelka s dětmi

cvičit formou hry – zavazování tkaniček, zapínání knoflíků, oblékání ponožek kamarádovi. Vhodná je i hra, kdy učitelka řekne, např. Emilovi byla zima, tak si sundal tričko. Děti rozpoznávají nesmysl ve větě a navrhnou správná řešení.

1.5.2.1 Mateřská škola s omezeným přístupem přírodního prostředí

Ve výjimečných případech, především v centrech velkých měst, nemusí mít mateřská škola zahradu ani vhodné okolní prostředí k rozvoji environmentální senzitivity. Je tedy možné se bez okolní přírody věnovat environmentální výchově? Leblová (2012) říká, že environmentální senzitivitu a odpovědný vztah k prostředí lze budovat i pozitivním klimatem mateřské školy. Záleží především na zvolených metodách a prostředcích, které si můžeme vybrat tak, aby byly co nejvhodnější pro naše vzdělávací záměry a odpovídaly daným podmínkám mateřské školy. Zde jsou kladeny vyšší nároky na pedagoga jako osobnost a jeho postoje, které dětem svým vzorem předává. Dobře fungující předškolní zařízení má nastavena organizační pravidla tak, aby jednala v souladu se zásadami udržitelného rozvoje. V současné mateřské škole by mělo být pravidlem třídění odpadu a úsporné zacházení s vodou, energiemi i potravinami. Ve vnitřních prostorách školy by měly mít svoje místo i rostliny a drobní živočichové, o které by se děti měly starat spolu s dospělými. Doporučovány jsou především procházky do okolí školy, kdy děti s paní učitelkou mohou najít kontejnery na recyklovaný odpad nebo zjistit, která zvířata v okolí žijí. (Leblová, 2012)

1.6 Význam environmentální výchovy v předškolním vzdělávání

Formální versus informální vzdělávání:

Formální vzdělávání poskytují pedagogové a je řízeno RVP PV. Dítě ale neformují pouze cílené činnosti ve vzdělávání, ale také aktivity bezděčné (nahodilé). Předškolní dítě se učí nápodobou od všech osob, se kterými přijde do kontaktu. Formuje ho a učí i samotná příroda a prostředí, ve kterém se pohybuje. (Jančaříková, 2010) Toto vzdělání se nazývá *informální*. „*Je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované a je součástí celoživotního učení/vzdělávání.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 85)

1.6.1 Environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu

Environmentální výchova je legislativně zakotvena v Rámcových vzdělávacích programech pro všechny stupně vzdělávání, a tudíž je povinná. V RVP PV (2018) nalezneme pět vzdělávacích oblastí: biologická, psychologická, interpersonální, sociálně kulturní a environmentální. Ty jsou nazvány: „Dítě a jeho tělo“, „Dítě a jeho psychika“, „Dítě a ten druhý“, „Dítě a společnost“, „Dítě a svět“. Environmentální výchova je předně zastoupena v části „Dítě a svět“. Principem RVP PV je však propojenost různých oblastí, proto nesmíme zužovat svůj pohled pouze na oblast environmentální. Samotná environmentální výchova není pouze o ochraně přírody, ale má velmi široký dosah. Rozvíjí všechny složky lidské osobnosti, proto pracuje se všemi oblastmi RVP PV. (Jančaříková, 2010)

1.6.1.1 Environmentální výchova v oblastech Rámcového vzdělávacího programu

Environmentální výchovou můžeme rozvíjet každou z pěti oblastí RVP PV:

- Dítě a jeho tělo

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je ke zdravým životním návykům a postojům.“ (RVP PV, 2018, s. 15)

Biologickou oblast lze naplňovat venku, na čerstvém vzduchu velmi snadno. Dítě se přirozeně pohybuje po prostoru, překonává překážky a vědomě se přizpůsobuje terénu a počasí. Díky pohybu poznává své tělo, ví, že při rychlém běhu mu tlučí srdce, rychle dýchá a při relaxaci naopak. Ví, jak se správně oblékat, co je zdravé/nezdravé a co dokonce nebezpečné. Od učitelky se dozvídá nové poznatky o lidském těle. Venku manipuluje s přírodninami, jako jsou kaštany, žaludy, šišky, ořechy, pecky, písek, kameny, dřevo atd. V přírodě užívá přirozeně všech smyslů – přivoní si ke květině (čich), manipuluje s různorodými předměty (hmat), ochutnává plody přírody (chuť), poslouchá zvuky přírody (sluch), sleduje vše okolo sebe (zrak). (Leblová, 2012)

- Dítě a jeho psychika

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.“ (RVP PV, 2018 s. 17) Tato oblast je rozdělena na tři podoblasti: *jazyk a řeč; poznávací schopnosti a funkce, představitivost a fantazie, myšlenkové operace; sebepojetí, city a vůle.*

Dítě popisuje smyslové vjemy, zážitky, pocity z pozorování a objevování. Přirozeně komunikuje se svými kamarády v rámci spolupráce při společné řízení, ale i volné hře. Dítě se učí novým pojmům z oblasti říše živočichů, rostlin, počasí atd. Při estetickém (výtvarném, hudebním, dramatickém, pohybovém) vyjádření mohou děti využít přírodnin, motivů zvířat, rostlin, krajiny, počasí atd. Neměli bychom zapomínat ani na literaturu, odbornou – atlasy a encyklopedie, ale i krásnou. Součástí environmentální výchovy je také oblast ekonarologie, kdy vypravěčem nebývá člověk, ale nějaká přírodnina, např. kámen. Dítě se vcitňuje do živých, ale i neživých vypravěčů a probouzí se v něm environmentální senzitivita. (Leblová, 2012)

- Dítě a ten druhý

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.“ (RVP PV, 2018, s. 23)

V přírodě se dá hrát řada her založených na spolupráci a přátelském vztahu mezi dětmi. Environmentální výchova nepodporuje výherní a závodní typy her, uměle tedy nevyvolává rivalitu. Pokud však vznikne konflikt, děti jsou vedeny k tomu, aby ho samy vyřešily tou nejlepší možnou variantou. Sledujeme ohleduplnost k mladším či slabším jedincům, zda na ně berou ohled a pomáhají jim. Prosociální chování se může projevat například v tom, že unavenému dítěti vezmu batůžek nebo promočenému půjčím suché oblečení. Rozvíjen je také vztah a empatie ke starším lidem. Dítě si osvojuje základní pravidla slušného chování, umí pozdravit a poděkovat. Vhodné jsou dramatizace mezilidských vztahů s využitím personifikace zvířat. (Leblová, 2012)

- Dítě a společnost

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti sociálně-kulturní je uvést dítě do společnosti ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.“ (RVP PV, 2018, s. 25)

Oblast Dítě a společnost má za cíl především uvedení dítěte do života ve společnosti lidí, do pravidel jeho soužití a zásad slušného chování. Cílem je, aby si dítě zvnitřnilo morální hodnoty a mělo aktivní postoj ke světu. Pokud se mu nelíbí například znečištěná krajina, přemýšlí, co by mohl pro zlepšení věci udělat. Dítě by mělo být schopno se vyjádřit a navrhnout řešení problému. (Leblová, 2012) V mateřské škole se dítě může setkat s ekologem, včelařem, rybářem, myslivcem, lesníkem atd. Chodí na exkurze do různých institucí jako jsou například muzeum, galerie, planetárium nebo zoologická zahrada. V přírodě se setkává i s místy, která mají historicko-kulturní i duchovní význam – kapličky, pomníky, hraniční a mečové kameny atd. Environmentální výchova také vede k připomínání, někdy již zapomenutých lidových tradic, které dítě přirozeně provází v průběhu celého roku. (Jančaříková, 2010)

- Dítě a svět

Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí. (RVP PV, 2018, s. 27)

Tato oblast se dotýká zejména životního prostředí a ekologického chování. Dítě si vytváří kladný vztah k místu, kde žije, a k prostředí mateřské školy a jejímu okolí. Zná různé ekosystémy v okolí školy, jako je zahrada, louka, les, rybník atd. Opakovaně je navštěvuje, proto má svá oblíbená místa, úkryty, místa pro dobrodružství, místa pro hraní her. Seznamuje se s rostlinami a živočichy různých ekosystémů a všímá si všech proměn v průběhu roku. Zde se otevírá prostor pro rozhovory nad znečišťováním prostředí a mizením určitých druhů rostlin a zvířat z přírody. Díky vlivu prostředí, živočichů a průvodců (učitelů) si dítě vytvoří

s přírodou takový kultivovaný vztah, aby ji chtělo samo chránit. (Leblová, 2012) Dítě je obeznámeno i s jinými kulturami a zeměpisnými oblastmi, např. téma klima a počasí ve světě.

1.6.2 Rozvoj klíčových kompetencí dítěte v rámci environmentální výchovy

Kompetence v rámci RVP PV (2018):

„V kurikulárních dokumentech jsou obecně formulovány jako soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince. Jejich pojetí i obsah vychází z hodnot přijímaných společností a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence přispívají ke vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu člověka a k posilování funkcí občanské společnosti.“ (RVP PV, 2018, s. 10)

V přírodě jsou přirozenou cestou rozvíjeny všechny kompetence dítěte předškolního věku. Pedagog, v tématech spojených s přírodou, má mnoho příležitostí rozvíjet u dítěte kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, činnostní a občanské.

- kompetence k učení

Vychází z přirozené potřeby dítěte objevovat, pozorovat a zkoumat své poznatky. Rozmanité přírodní prostředí dítěti nabízí velkou škálu podnětů, přímo nabádá k tomu, aby experimentovalo (dítě zasahuje do přirozeného stavu věcí a čeká na reakci – co se stane, když...) a všímá si souvislostí. Dítě sleduje okolní prostředí – jevy, děje a změny, které kolem sebe vidí. Pokud něčemu nerozumí, klade otázky a hledá na ně odpovědi. Pedagog může pomoci, nejlépe tak, že dítěti nepředá přímou informaci, ale dítě ke správné odpovědi navede například návodnými otázkami. Pokud na ni dítě přijde samo, znalost si osvojí rychleji a má radost z toho, co dokázalo. V případě, že se již něco naučí, umí svou zkušenost zužitkovat i v dalších situacích a dalším učení. Pedagog by měl zvědavé dítě trpělivě vyslechnout, ocenit a podpořit v dalším objevování. Dítě s učitelkou poznává nejen přírodu, ale i svět lidí, kultury a techniky. Děti se mohou jít podívat například na výstavu, následně si vytvořit galerii v přírodních podmínkách a vystavovat své výrobky/obrazy. Jindy mohou například poznávat, jak funguje mlýn – zkusit si samy umlít mouku na mlýnku a něco z ní

upéct atd. Je důležité, aby si děti to, co zažily i prakticky vyzkoušely, tím dojde k zafixování zkušenosti.

- kompetence k řešení problémů

Dítě si všímá všeho, co ho bezprostředně obklopuje. Jeho aktivní zájem by měl být kladně přijímán a povzbuzován, aby nedošlo ke ztrátě motivace. Nápodobou a opakováním řeší problémy a opakující se situace. Některé již zvládá samo, jiné s pomocí dospělého. Experimentuje, zkouší možná řešení cestou pokus – omyl, vymýšlí nová řešení. Velkou roli v hledání hraje fantazie a představivost dítěte. Při řešení různých úloh se učí využívat logických, matematických postupů. Začíná si všímat základních matematických souvislostí, zpřesňuje si matematické představy. Dokáže si zvolit správné řešení – vedoucí k cíli, opouští řešení nesprávné. Dítě samo pochopí, že není důležité být vždy úspěšný, zvládá i neúspěch a cestu hledání. Důležité je ocenit snahu dítěte, aby se dítě nebálo chybovat. Chybami se člověk učí.

- kompetence komunikativní

Dítě dokáže sdělit myšlenky, komunikovat formou otázek a odpovědí. Umí popsat výsledky svého pozorování, pokusu, experimentu. Pokud něčemu nerozumí, umí vhodně formulovat otázku. Vnímá slovní sdělení a chápe jeho obsah. Dokáže projevit své pocity a nálady nejen řečově, ale také hudebně, dramaticky, výtvarně apod. Překonává v komunikaci zábrany, učí se komunikovat aktivně a vstřícně. V přírodě obohacuje svou slovní zásobu, přirozeně se setkává s novými pojmy – druhy rostlin, zvířat, hub, změny počasí atd. Umí využívat další zdroje informací, které jsou mu dostupné – knihy, časopisy, encyklopedie.

- kompetence sociální a personální

Dítě povzbuzujeme k vytváření vlastního názoru a jeho vyjádření. Vedeme ho k pochopení, že nese za své jednání zodpovědnost. Proto je vhodné ponechat dítěti dostatek osobního prostoru, aby si mohlo samo zvolit způsob, jakým bude postupovat, jak se bude chovat. Samo se učí dodržovat pravidla a zvnitřňovat je. K tomuto cíli však dojde jedině tehdy, když mu bude ponechán prostor k samostatnosti a nebude dospělým neustále řízen a korigován. Vhodné je dítěti svěřit úkol, za který bude zodpovědný, například každodenní krmení živého tvora. Důležité je, aby se naučilo fungovat ve skupině, domlouvat se a spolupracovat, což se

při aktivitách v přírodě velmi dobře realizuje. Tímto se přirozenou cestou učí respektovat druhé, vyjednávat a přijímat názory druhých. Učí se vyhodnotit vhodný způsob jednání v neznámém prostředí, odhadovat možná rizika. Zná své limity – lezu jen tak vysoko, abych uměl sám slézt.

- kompetence činnosti a občanské

Přirozená zvědavost dítěte je podporována dospělým. Je povzbuzováno v zájmu o své okolí, v činnostech a pracovitosti. Je vhodné, když v mateřské škole funguje systém, kdy děti aktivně pomáhají svému okolí, například se starají o zahradu nebo vybrané děti připravují ostatním na stůl – hospodáři. Dítě se činnostmi učí rozpoznat své silné i slabé stránky. Podílí se na vytváření pravidel soužití vrstevníků. Chápe potřebu je zachovávat. Snahou pedagogů je, aby dítě vnímalo své okolí, prostředí, které ho obklopuje a došlo k poznání, že ho může svým chováním pozitivně i negativně ovlivnit. Aby se chovalo zodpovědně nejen s ohledem na své zdraví, ale dbalo na bezpečné a zdravé přírodní i společenské prostředí.

1.6.3 Psychologická východiska environmentální výchovy u předškolních dětí

Dítě, jak ke svému zdravému psychickému, tak i fyzickému vývoji, potřebuje kontakt s přírodou. V období od narození do tří let dochází k tzv. imprintingu neboli vtisknutí. Dítě si trvale vtiskává celoživotní postoje, návyky apod. (Strejčková, 2005) Pro vytvoření vztahu s přírodou v dalších vývojových stádiích je určující právě předškolní a mladší školní věk. Proto bychom měli věnovat pozornost specifikům dětského chápání světa a zvláštnostem vztahu dětí k přírodě při respektování zákonitostí jejich mentality i aktuálního stupně vývoje. Dle Leblkové (2012, str. 19): „*V této době ovlivňuje jednání dítěte neanalytické, intuitivní chování (synkretismus). Děti nevnímají přírodu jako mrtvý objekt, ale propůjčují jí lidské rysy. Tento jev se nazývá personifikace a antropomorfizace. Další věkovou zvláštností je, že dítě dokáže do sedmi let pojmenovat konkrétní objekty, dokáže si je dokonce velmi jasně vybavit (eidetismus – vizuální představitost), ale nedokáže je prozatím zařadit do obecnější roviny. K porozumění obecnějším pojmům dochází postupně, je však důležité předkládat vše logicky správně, a ne příliš zjednodušeně. Typickým znakem předškolního věku je také egocentrismus. Dítě se orientuje samo na sebe, žije teď a tady. Měli bychom tedy vycházet z momentálně nastalých skutečností a důvěrně známých poznatků, založených na vnímání všemi smysly. Není moudré děti zahlcovat nerealistickými postavami a příběhy, které nemají*

s naším životem nic společného a pozbývají jakékoli ponaučení. (Leblová, 2012) S tím úzce souvisí i panteismus a topismus. Dítě neumí rozlišit časové pojmy a prostorové vztahy. Žije v daném okamžiku a na místě, kde se zrovna pohybuje v tzv. akčních prostorech. Nezná pojmy minulost a budoucnost, proto nechápe souvislosti z hlediska příčiny a následku, to lze ale trénovat. (Leblová, 2012; Finková, Holec, Horká, Chladilová, Splavcová, Stadlerová, 2015)

1.7 Rizika environmentální výchovy v předškolním vzdělávání

Environmentální výchova klade velký důraz na pohyb dětí, především ve venkovním prostředí. Dětem by měla být dopřána důvěra a dostatečná svoboda v objevování a poznávání okolí. To s sebou přináší nejen radost a zkušenosti, ale i určitá rizika.

Rizika dle Jančaříkové, 2010:

- Nebezpečné prostředí

Jak ve vnitřním, tak vnějším prostředí mateřské školy by měly být zabezpečeny či úplně odstraněny jedovaté rostliny a houby. Učitelky by se měly orientovat v jejich druzích a zvládat základní první pomoc při otravách. Děti by měly být poučeny o tom, že nic nesmí ochutnávat, pokud jim to učitelka nedovolí.

- Nevhodné prostředí – nedostatek pohybu venku

Environmentální činnosti by měly probíhat ve venkovním prostředí a pobyt na čerstvém vzduchu by měl být co nejdělsí. Rizikové může být nepodnětné venkovní prostředí nebo stereotypní činnosti např. zahrada s anglickým trávnikem, plácání báboviček na pískovišti. Vnitřní prostory by měly být zařízeny v souladu s pravidly udržitelného stylu života.

- Příliš úzkostlivá péče o děti

„Je rizikem nechat děti vyrůstat bez rizika.“ (Jančaříková, 2013, s. 19) Přílišná úzkostnost může dítě brzdit v jeho vývoji. Děti by měly mít volnost v objevování všemi smysly a dostatek příležitostí pro rozvoj hrubé i jemné motoriky. Bezpečnost a hygienické normy jsou důležité, ale nesmíme na ně klást přílišný důraz. Důležitá je také základní samoobsluha (dítě si umí samo namazat svačinu; uklidí po sobě nádobí; pokud něco vylije, uklidí atd.)

- Nedostatečná připravenost učitelek

Učitelky by si měly uvědomovat podstatu environmentální výchovy, její cíle a metody. V rámci metodiky nejde pouze o její znalost, ale i správné užití v praxi. Environmentální výchova je multidisciplinární obor, proto učitel musí mít všeobecný přehled, aby mohl domýšlet všechny důsledky činností. V nejlepším případě by sama učitelka měla mít kladný vztah k přírodě a žít udržitelným stylem života.

- Nevhodný výběr publikací

Pedagog by měl dohlédnout na to, aby se děti v mateřské škole setkávaly jen s literaturou s pravdivými informacemi a správně užitými pojmy, aby nedošlo ke špatnému zafixování. Dítě by se mělo v předškolním zařízení setkávat pouze s vhodnou odbornou, ale i krásnou literaturou od renomovaných autorů, které utvářejí jejich pozdější vkus.

- Nedostatek příležitostí k rozvoji emocionality

Dětem bychom měly dát dostatečný prostor pro kontakt s konkrétními živými tvory a krajinnými prvky (studánka, lesík). Mohou si tak k nim vytvořit emoční vztah.

- Přílišná aktivita

Učitelky někdy tvoří pro děti příliš náročný program, chodí na exkurze a nabízejí mnoho zájmových odpoledních kroužků. Děti potom nemají čas na reflexi a odpočinek, ani volnou hru, jejich aktivita a tvořivost je minimalizována.

2. Integrovaný blok

V úvodu této kapitoly nejprve definuji a následně charakterizuji integrovaný blok v pojetí RVP PV (2018). Následně se budu věnovat tematickému bloku a projektové metodě, která je pro potřeby mé bakalářské práce zásadní.

2.1 Integrovaný blok jako součást Rámcového vzdělávacího programu

Ze vzdělávacího obsahu RVP PV učitel tvoří svou vlastní vzdělávací nabídku. Ta by měla mít formu integrovaného bloku. Vzdělávací obsah RVP PV je tak možné realizovat s velkou mírou volnosti. Integrované bloky jsou tvořeny tak, aby zasahovaly do všech vzdělávacích oblastí. Pedagog při tvorbě integrovaného bloku vychází z určitého tématu, které chce dětem zpřístupnit formou činností, praktických aktivit, řešením problémů apod.

Zohledňuje zájmy a potřeby dítěte, sleduje praktickou využitelnost jeho obsahu. Integrovaný blok by tak měl odpovídat věku, individuálním potřebám a dosaženému stupni rozvoje dítěte. Může mít podobu *tematického celku, projektu či programu*, který může být krátkodobý, střednědobý, dlouhodobý. Měl by poskytovat zajímavé a pro děti srozumitelné podněty ke konkrétním činnostem. „*Jejich obsah musí být předškolnímu dítěti srozumitelný, užitečný a pro ně prakticky využitelný.*“ (RVP PV, 2018, s. 30). Nabízené činnosti: „*jsou různorodé a zasahují do všech oblastí lidského konání*“ (RVP PV, 2018, s. 30). Je žádoucí, aby na sebe integrované bloky vzájemně navazovaly a doplňovaly se. Vzdělávací obsah se může opakovat v různých obměnách. Je pravděpodobné, že dítě si tak téma lépe zapamatuje. Získané znalosti i dovednosti je poté schopno uplatnit v běžném praktickém životě i při dalších etapách učení.

2.1.1 Tematický celek

Tematické plánování bývá často zaměňováno s plánováním projektovým. Ty se však při přípravě a samotné realizaci liší zásadnějšími odlišnostmi. Společnými znaky je dozajista doba vzniku těchto metod. Objevují se při reformě pedagogických metod ve školách ve dvacátých až třicátých letech 20. století. Dalším znakem je i způsob volby tématu/námětu a snaha zpracovávat ho komplexně. (Kořátková, 2014)

U tematického bloku dle Kořátkové (2014, s. 183): „*Jde o řazení jednotlivých činností, které se obsahově, pocitově, tvořivě vážou k tématu uspořádanému do časového bloku.*“ Měly by obsahovat citlivě řazený obsah dle charakteru zvoleného tématu. Ta by měla být vybírána s přihlédnutím k aktuálním dětským zájmům a prožitkům tak, aby byla dětem blízká. Téma by se mělo promítnout ve všech denních činnostech (vycházky, výběr příběhů, nabídka knížek a encyklopedií, pomůcek a materiálů apod.), ne pouze jednou denně v řízených činnostech. Dítě se s tématem setkává v různých podobách, z různých zdrojů a doplňuje si tak vědomosti, zkušenosti či dovednosti v celém průběhu trvání tematického celku. Od projektové metody se tedy liší tím, že nesměřuje k určitému produktu-společnému výsledku, pouze řadí činnosti s určitým tematickým zaměřením do bloku.

2.1.2 Definice a charakteristika projektové metody

„*Základem metody projektu ve výchově jest volný výběr předmětů, jež pak děti propracují, užívajíce přitom vlastního bádání, pomůcek a pomoci vychovatelovy. To vlastně*

ve věku předškolním jest obvyklé denní zaměstnání dětí a musí tu býti základem výchovy, neboť jest to nejpřirozenější cesta. Vychovatel jen pomáhá zájmům dítěte a hledí jich využít k cílevědomé výchově.“ (Jarníková In Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 73)

„Vyučovací metoda, v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých projektů a získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 184)

„Projekt můžeme chápat jako promyšlený plán, jak organizovat činnosti seskupené kolem ústředního tématu. Projekt může být zaměřen na nové zkušenosti a poznatky, nácvik dovedností či estetické a etické prožitky, a zpravidla vlastně zahrnuje všechno toto dohromady.“ (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 73)

Charakteristika projektu dle Koťátkové (2014):

- Projekt může být krátkodobý (dva až pět dnů), nebo dlouhodobý (dva až tři týdny). Dítě nemá takovou schopnost vybavovat si informace po delším úseku.
- Je zaměřen na určité téma – jádro, které určuje výběr a koncentraci obsahu/látky, které by měly ze zájmu dětí a jejich potřeb.
- Činnost dětí je základem projektu (pokusy, objevy, experimenty). Dítě si tak uchová více zkušeností, které se z podílu na aktivitách odvíjejí.
- Projekt integruje několik vzdělávacích oblastí, které rozvíjí individuální aktivitu i skupinovou kooperaci (myšlení, zapamatování, hledání postupů práce, řešení pokus omyl, tvořivost i zážitky)
- Projekt by měl nabízet tajemství, vzrušení, problémy, pokládat otázky, jejichž řešení děti hledají. Téma projektu zahrnuje určité kroky, ty umožňují prozkoumat a vyzkoušet zvolenou látku z mnoha úhlů pohledu. Otevírá se zde prostor pro uchopení tématu z více stran, tak, aby si každé dítě našlo to, co ho zajímá a v čem se cítí jistě.
- Proces projektu směřuje ke konkrétnímu výstupu, který může být hmotného charakteru (herbář, kniha), ale i nehmotného (exkurze, návštěva knihovny, výlet do zoo, nácvik divadelní hry a následné vystoupení). (Opravilová, Gebhartová, 2011 a Koťátková, 2014)

Základní kroky projektu (Opravilová, Gebhartová, 2011):

Záměr

Musíme si položit otázku, co je pro nás smyslem a čeho bychom chtěli dosáhnout. Rozšířit konkrétní znalosti a dovednosti, využít nápady dětí, dát jim příležitost k sebevyjádření, pobavit nebo naučit...

Téma

Zvolíme si téma a promyslíme, jaké bude jeho časové rozvržení, které pomůcky a materiály si připravíme a s kým budeme na projektu spolupracovat apod.

Role

Promyslíme si vlastní roli v projektu, například organizátor, poradce, spoluhráč, režisér apod. a roli dětí – účastník, aktér, spoluhráč apod.

Výsledek – zhodnocení

Zvážíme, jak probíhaly reakce dětí, míru jejich aktivity a zapojení, jaké byly výsledky jejich činností, jak byly ochotné spolupracovat, zda byly aktivní, samostatné apod. Zpětně vyhodnotíme výchovnost projektu, z hlediska etického a sociálního.

Shrnutí:

Projektem rozumíme vyučovací metodu. Je to promyšlený celistvý plán činností kolem ústředního tématu. U dítěte rozvíjí především nové zkušenosti a poznatky, nácvik dovedností či estetické a etické prožitky. Projekt by měl dítěti nabízet vzrušení, tajemství, problémy, pokládat otázky, jejichž řešení děti hledají. Děti jsou vedeny k samostatné práci, k bádání a experimentování. Projekt může být krátkodobý či dlouhodobý. Postup celého projektu vede ke konkrétnímu výstupu – cíli (hmotnému či nehmotnému).

II. Praktická část

3. Cíle bakalářské práce

1. Návrh a realizace projektu, který by rozvíjel u dětí předškolního věku znalosti a dovednosti na téma „voda“.
2. Zjistit, zda je téma vody vhodné pro poznávání místa, kde děti žijí.
3. Zjistit, zda je téma vody pro děti dostatečně zajímavé a které činnosti jsou k rozvoji znalostí a dovedností pro děti předškolního věku vhodné.

4. Hypotézy

1. Děti mají představu o skupenství a koloběhu vody odpovídající jejich věku.
2. Děti znají místní vodní plochy, toky a zvířata, která se s nimi neodmyslitelně pojí.
3. Tematika vody se objeví i ve spontánních hrách a činnostech dětí.
4. Děti nejvíce z nabízených činností projektu bavily experimenty.

5. Metody výzkumu

1. Tvorba, realizace – ověření v praxi a evaluace projektu. Následné reflexe budou vyhodnoceny na základě zúčastněného pozorování a hodnocení dětí.
2. Individuální dotazování dětí pomocí dotazníku.

6. Vlastní výzkumné šetření

6.1 Místo a účastníci projektu

Pro realizaci projektu jsem si vybrala mateřskou školu v menším městě v Severních Čechách. Jedná se o běžnou čtyřtřídní mateřskou školu s momentálně heterogenním uspořádáním. Předškolní zařízení je zřízeno v samostatné dvoupatrové budově v klidné lokalitě města a je obklopeno rozlehlou zahradou. Na zahradě je malý záhon s květinami, několik vzrostlých ovocných stromů a keřů, ve kterých si děti dělají úkryty. Dominantou je dřevěný altán, který slouží jako zázemí v letních měsících, kdy většina činností probíhá venku. Najdeme zde i několik dřevěných herních prvků – houpačky, domečky, prolézačky. Poloha školy je velmi výhodná z důvodu dostupnosti přírodních lokalit s rekreačním vyžitím. V okolí se nachází dva rozlehlé chovné rybníky, potok s přílehlou nivou a několik nově zřízených hřišť. Výjimečnost polohy si uvědomuje i mateřská škola, která do nového

školního vzdělávacího programu využila prvků environmentální výchovy a pracuje především s okolní přírodou. Okolí pro mě bylo velkou motivací k tvorbě projektu.

6.2 Doba trvání a faktory ovlivňující chod celého projektu

Projekt byl realizován od 5. 2. do 16. 2. 2018. Výběr samotného ročního období nebyl náhodný. Téma vody bývá v mateřských školách plánováno zejména na letní měsíce a děti se nemají možnost seznámit s různými skupenstvími vody v přirozeném prostředí. Záměrem práce bylo, aby děti objevovaly okolní přírodu i v období, kdy v ní všechno spí a zdánlivě se v ní nic neděje. Během realizace jsem měla velké štěstí na příznivé meteorologické podmínky. První týden panovaly teploty pod nulou a sněžilo. Druhý týden přišla obleva s teplotami vysoko nad bodem mrazu. Díky tomu jsme s dětmi mohly sledovat všechna měnící se skupenství. Počasí bylo proměnlivé, ale nikdy jsem z tohoto důvodu nemusela program změnit. Děti byly dobře vybaveny i na nepříznivé podmínky.

Projekt byl realizován ve třídě předškolních dětí s heterogenním uspořádáním – 21 žáků (pět až šest let věku), 4 děti (mladší pěti let věku). Zapsaných bylo v době realizace 25 žáků, ale třídu navštěvovalo v průměru 15 dětí, z důvodu právě probíhající chřipkové epidemie. Děti byly velmi zvědavé, zvyklé se aktivně zapojovat do programu. Pracovalo se s nimi velmi dobře.

6.3 Obsah projektu, jednotlivé lekce a jeho členění

Záměr

Záměrem projektu bylo rozvíjet znalosti a dovednosti na téma „voda“ a posilovat vztah k místu, kde děti žijí. Zároveň však dětem poskytnout dostatečně pestrou nabídku činností, rozvíjejících všechny složky jejich osobnosti, získat aktivní zájem dětí a probudit jejich zvědavost – základem projektu jsou činnosti dětí. Projekt integroval pět oblastí: koloběh vody, skupenství vody, počasí, místní vodní plochy a toky, vodní živočichové, které se vzájemně prolínaly po celou dobu projektu.

Téma

Námětem projektu se stala voda v lokálním významu malého města. Projekt byl podle Koťátkové (2014) dlouhodobý, jehož realizace proběhla ve dvou týdnech. Abych získala zájem dětí, volila jsem pestrou nabídku různorodých pomůcek – například: akvárium,

modelína, pomůcka na rozvoj předmatematické gramotnosti, globus, padák, hudební nástroje a mnoho dalších. Do projektu jsem zařadila návštěvu místní expozice Vodního světa, která přibližuje život sladkovodních ryb.

Role

V projektu jsem zastupovala roli organizátora, poradce, ale i spoluhráče. U dětí převažovala role aktéra a spoluhráče.

Výsledek – zhodnocení

Součástí projektu bylo také zhodnocení. Zda se mi podařilo naplnit očekávání – jak byly děti ochotné spolupracovat, přijaly svou i mou roli, zapojovaly se do experimentování, jaké byly jejich výsledky atd.

Jednotlivé lekce

1. Uvedení tématu vody
2. Příběh vodní kapky
3. Přivolávání deště
4. Putování vody
5. Hromy blesky
6. Povodeň
7. Lekce plavání
8. Kdo žije ve vodě a u vody
9. Vodní svět
10. Zakončení projektu – symbolické rozloučení

Formy textu:

V bakalářské práci uvádím text příběhu šedivou barvou. Mé otázky a poznatky během příběhu jsem zaznamenala kurzívou černé barvy.

Metody a formy práce

Obsah projektu jsem tvořila s ohledem na vývojové, fyziologické, kognitivní, sociální a emocionální potřeby předškolních dětí. Respektovala jsem individuální potřeby dětí dané skupiny a nechávala prostor pro svobodnou volbu. Pokud se aktivit nechtěly účastnit, nemusely. Snažila jsem se činnosti nabízet podnětné, zábavné a obsahově bohaté, aby si

získaly pozornost dětí. Dostatečný prostor byl ponechán k sebevyjadřování dětí, k projevení vlastních názorů a postřehů. Velkou měrou jsem využívala prožitkového učení jak ve třídě, tak při pobytu venku. Díky tomu, že byla probuzena zvědavost dětí, vznikalo mnoho příležitostí k situačnímu učení. Děti samy často přinášely náměty k zamyšlení a zkoumání. Pokusy a experimenty umožňovaly dětem získávat praktickými zkušenostmi nové poznatky. Prostor byl dán i kooperaci dětí při řešení úkolů. Dbala jsem na vyváženost spontánních a řízených činností. (v souladu s RVP PV, 2018)

6.4 Vlastní realizace projektu

Průběžné hodnocení projektu

Ihned po ukončení aktivit následovalo vyhodnocení prožitého dne s dětmi. Buď jsme si sedly do kroužku a posílaly kamínek nebo si děti přiložily svou jmenovku k „emotikonu“, symbolu pro prožívanou emoci. Odůvodnily, proč si daný symbol vybraly – co se jim dnes líbilo/nelíbilo, co by si chtěly ještě zopakovat nebo které aktivity se neměly chuť zúčastnit.

Úkol v průběhu celého projektu:

Výroba voskové lodičky (Jančaříková, 2013)

Cíl: Dítě dokáže s dopomocí složit funkční lodičku. Vyzkouší si práci s různými materiály.

Dílčí cíle: rozvoj jemné motoriky; práce s různými materiály

Očekávané výstupy: Dítě vytvoří s dopomocí lodičku z papíru a naučí se, jak ochránit papír vůči vodě.

Pomůcky: papír A4, pastelky/voskovky, nůžky, vosk

Popis: V průběhu celého týdne si děti ve volných chvílích vyráběly lodičku z papíru. Celý papír si nejprve pokreslily z obou stran volitelnými barvami a navoskovaly včelím voskem, tak, aby byl rezistentní vůči vodě. Následně z ní s mou pomocí složily lodičku, kterou jsme poslední den pustily po potoce.

1. den – Voda – úvod do tématu

Cíl: Dítě dokáže popsat, jaké je venku počasí. Ví, proč je pro náš život voda důležitá a proč bychom se o ni měli starat. Poznává vodní zdroje v okolí.

Dílčí cíle: rozvoj komunikace; rozvoj jemné i hrubé motoriky – zpevnění a uvolnění těla, správné dýchání; práce s různými materiály; posilování radosti z objevování; základní povědomí v péči o životní prostředí; seznamování s prostředím, ve kterém dítě žije.

Očekávané výstupy: Dítě vnímá, jaké je venku počasí a dokáže ho vlastními slovy popsat. Rozvíjí v této oblasti svoji slovní zásobu. Vyjádří vlastními slovy nezbytnost vody pro náš život a proč je důležité pečovat o vodní zdroje. Dokáže vyjmenovat alespoň dva vodní zdroje v okolí.

Počet dětí: 16

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: papírové vločky, metalofon

Program

- **Rozhovor/motivace:** Jaké máme dnes počasí?
- **Rušná část:** Na rampouch

Děti běhají do rytmu hudby. Když se hudba zastaví, musí zmrznout jako rampouch. Učitelka zkouší zpevnění těla u dětí.

- **Průpravná část:** Weather joga (viz příloha č. 1)

Pozice hory a vzpažit dovnitř, pozice stromu, pozice židle, hluboký ohnutý předklon – dlaně jsou na zemi, pozice dítěte

- **Pohybová hra:** Na mrazíka
- **Relaxace:** Děti si lehly na zem, zavřely oči a poslouchaly vyprávění o vločce. „Venku se právě začala snášet první vločka. Je malá a ospalá. Padá úplně klidně a tiše. Tak tiše, že ji ani neslyšíme. Lehce se pohupuje v zimním větru, až dopadne na zmrzlou zem. (Lehký úder do metalofonu.) Padá další vločka. Ta letí docela jinak než její kamarádka. Padá rychle a už se těší, až dopadne na zem (Silnější úder do metalofonu.) V tu ránu to vypadalo, jako by se roztrhl pytel s peřím. Začala totiž velká chumelenice a padaly vločky různých tvarů a velikostí. Vítr si s nimi hrál a pomalu dopadaly na zem. (Zahrála jsem písničku na metalofon.) Jedna vločka nám dokonce spadla na dlaň. Děti leží uvolněně na zemi a očekávají dotek. Kdo ucítí vločku na své ruce, může se zvednout

a připravit se na svačinku.“ Dětem jsem vložila papírovou vločku do dlaně. Mladší děti odcházely dříve, s přihlédnutím na kratší dobu soustředění.

Hlavní činnost

Místo: herna na koberci

Pomůcky: svítící glóbus, obrázky z různých koutů světa, akvárium, malé předměty (např. šiška, kousek lega), kleště/pinzeta, případně sůl

Popis činnosti

Zatáhla jsem žaluzie tak, aby ve třídě bylo přítmí. Sedla jsem si s dětmi do kruhu, před sebe jsem položila svítící glóbus a rozsvítila ho. Položila jsem dětem otázku: „Víte někdo, co to je a k čemu se to používá?“ Děti odpovídaly, že je to mapa, ale zaznělo i slovo glóbus. „To je glóbus a ten ukazuje, jak vypadá naše planeta z velké dálky – z vesmíru. Co na něm můžeme vidět?“, zeptala jsem se dětí a zároveň jim ukazovala prstem moře, země a ostrovy. „Které barvy je na něm nejvíce? Děti odpovídaly, že modré. „Ano, modré barvy, a to všechno je voda – proto se naši planetě říká modrá planeta.“ Ukázala jsem dětem připravené obrázky moří a oceánů z různých koutů světa. „Někde je moře zamrzlé a někde zase krásně teplé. Myslíte si, že máme v naší zemi moře?“ Děti vyjadřovaly svůj nesouhlas. „Tak se zkusíme podívat.“ Ukázala jsem dětem na mapě Českou republiku. „Je okolo ní nějaká modrá barva? Není. Nemáme moře, ale vodu tady máme. Nebo ne? Kde ji můžeme najít?“ Děti odpovídaly, že v rybníku, v řece, doma v kohoutku, v potoce a v lese ve studánce. Ukázala jsem obrázky. „Doma najdeme vodu kde? Odkud si můžeme nalít vodu? Ano, z kohoutku. Je pro nás voda důležitá? A víte proč?“ Jedno dítě řeklo: „Protože bychom neměli co pít.“ Jiné dítě: „Protože bychom se neměli v čem koupat.“ Pokračovala jsem: „Máte pravdu. A je voda důležitá jenom pro nás?“ „I pro zvířátka a obilí,“ odpovídaly děti. „Ano, bez vody by nikdo nemohl žít, nebyly by tu žádné rostliny, zvířata, ani lidé. Neměli bychom co pít, co jíst a čím se umýt. Nevyrostlo by obilí, zelenina, ovoce a další rostliny.“

Experimenty s vodou – plave/neplave?

Akvárium jsem nejprve napustila vodou a položila na ták společně s předměty, které plavou či neplavou na hladině, např. šiška, větvička, kámen, pírkó, plastové víčko, korek, list, oříšek atd. K akváriu jsem přichystala dvě krabičky se symbolickými kresbami, které znázorňovaly potápějící se předmět a předmět plující na vodní hladině. Akvárium jsem před zahájením

činnosti přikryla šátkem tak, aby se děti těšily na překvapení. Vybrané dítě si zvolilo předmět, na kterém chtělo pokus demonstrovat, zvedlo ho, pojmenovalo a řeklo svůj odhad – bude plavat/potopí se. Provedlo důkaz a poté předmět vyloвило pinzetou a správně přiřadilo do krabičky s vhodným symbolem. Děti se u akvária střídaly. Jedno dítě stálo u stolu s akváriem a ukazovalo výsledky svého pokusu dětem, které seděly naproti na lavičkách tak, aby činnost svého kamaráda mohly sledovat, případně komentovat.⁴

Pokus s lodičkou

„Představte si, že jsme u rybníka a chcete si pustit lodičku po vodě. Jaká je voda v rybníku?“ Děti říkaly přídavná jména, která je k tématu napadla, jako např. špinavá, zelená. „Tak si ji teď zkusíme vytvořit.“ Vodu jsem trochu obarvila. „Už vypadá jako u nás v rybníku?“ Před dětmi jsem z alobalu vyrobila lodičku a položila ji na hladinu. V tomto případě už děti pracovaly společně u akvária. „Není to obyčejná loď, ale nákladní. Zkusíme do ní naskládat co nejvíce věcí a uvidíme, kolik toho uveze.“ Plnily jsme ji připravenými předměty do té doby, než se sama převrhla nebo potopila. Přemýšlely jsme nad tím, co do lodě můžeme dát tak, aby se nepotopila/potopila. Děti přirozeně vybíraly lehké věci – nakonec do ní naskládaly i kameny, loď se převrhla a všechny předměty se dostaly do vody. „To je ale havárie! Takhle nám ten rybník zůstane pěkně znečištěný. Co byste mohly udělat pro to, abyste to napravily?“ Děti si stouply okolo akvária a vylovily vše, co z „havárie“ zbylo.

Vycházka po městě

Děti měly za úkol si všimnout, kde všude se mohou setkat s vodou. Viděly jsme rybník, potok, zamrzlou louži vody atd. U potoka jsme se na chvíli zastavily. „Víte, jak se nazývá tento potok?“ Děti nevěděly. „Červený potok. Napadá vás, proč by se tak mohl jmenovat, když nemá červenou barvu?“ Jedna dívka řekla, „Protože ho někdo obarvil!“ „No teda a jak by to mohl provést?“, zeptala jsem se. „Nalil do něj červenou barvu.“ Dětem jsem řekla, že je to možné, ale že se do potoka nic nalévat nemá, protože by ho to mohlo otrávit, rostliny i živočichy. Následně jsme došly podél potoka až k rybníku Barvíř. Dětem jsem u rybníku

---

⁴ Při pokusech docházelo k zajímavým situacím. Například plastové víčko a kostička z lega zůstaly v jednom případě na hladině a ve druhém případě klesly na dno. Vysvětlila jsem dětem, že pokud do kostičky nateče voda, je moc těžká a potopí se. Tak to chodí i u lodí, pokud se do nich dostane hodně vody, potopí se ke dnu.

ukázala vysekanou díru do ledu a zeptala jsem, proč si myslí, že tam je. Jeden chlapec, syn závodního rybáře, to věděl a ostatním dětem vysvětlil.

Reflexe

Pro ranní rozcvičení jsem zvolila jógu o pěti cvicích. Děti se s ní dříve nesetkaly, proto byly zpočátku nejisté a nevěděly jak na to. Cvik jsem vždy nejprve předvedla, slovně doprovodila instrukcí a poté se děti pokusily zopakovat pohyb podle předcvičení. Když všechny děti pochopily, jak cvik provést, prošla jsem v průběhu jeho opakování mezi nimi a v případě obtíží a nepřesností poradila, opravila provedení cviku. Cvičení jógy jsem zařazovala po dobu celého projektu, měly by ji tedy časem zvládat lépe. V úvodu hlavní části se mi podařilo děti velmi dobře zaujmout, díky navození tajemné atmosféry, která zajistila jejich koncentraci pro další práci. Děti se aktivně zapojovaly do rozhovoru, jak menší, tak i starší děti. Velmi mě potěšily odpovědi dětí na potřebnost vody, uvědomovaly si, že nejde pouze o nás, ale i o rostliny a zvířata. Během experimentu plave/neplave byly děti pozorné a napjatě očekávaly, jaký bude výsledek pokusu, navzájem si fandily. Jako podařený krok považuji situační učení viz poznámka. Na vycházce po městě děti hledaly vodu. Všechny děti se zapojily, méně či více aktivně. Zajímavé je, že některé děti měly představu o skupenství vody a poznaly vodu i v zamrzlé kaluži. Na rybníku jsem uviděla vysekanou díru v ledu. Využila jsem situačního učení (viz poznámka) a s dětmi jsme pátraly, k čemu asi slouží. Zároveň jsem děti navedla k problému, co by se stalo, kdyby se někdo pohyboval po ledu a nevšiml si díry. Po příchodu do mateřské školy jsme s dětmi krátce vzpomínaly, co jsme prožily. Zajímalo mě, jestli se děti zmíní o části s experimenty, což se potvrdilo. Dětem se líbilo vytahování potopených předmětů z vody.

2. den – Příběh vodní kapky

Cíl: Dítě popíše vlastními slovy koloběh vody na Zemi.

Dílčí cíle: rozvoj předmatematických představ; rozvoj jemné a hrubé motoriky – koordinace pohybů, manipulace, hod na cíl; rozvoj řečových schopností; vnímání; naslouchání; porozumění; vytváření pojmů a elementárního povědomí o přírodním prostředí; rozvoj kooperativních dovedností.

Očekávané výstupy: Dítě má představu o jevech, které provázejí proces koloběhu vody v přírodě – vypařování vody, tvorba mraků. Dokáže je s pomocí obrázků popsat.

Počet dětí: 15

Nabídková činnost

Kdo chtěl, mohl si půjčit pomůcku na rozvoj předmatematických představ (viz příloha č. 2). Jednalo se o vlastnoručně vyrobenou pomůcku z papíru. Na papírovém mraku bylo napsané číslo a početní symbol jako na hrací kostce. Dítě pod něj skládalo správný počet vodních kapek. Nenásilnou formou se seznamovalo se symboly znázorňujícími počet. U stolu sedělo několik dětí a navzájem si kontrolovaly správnost provedení úkolu.

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: klavír, papír na sněhovou kouli, brána, dřevěné tyče z Polikarpovy stavebnice, padák

Program

- **Rozhovor/motivace:** Včera venku napadl sníh. Byl někdo z vás bobovat? Postavily jste si sněhuláka? Koulovaly jste se s kamarády?

- **Rušná část:** Sněhová bouře

Učitelka hraje na klavír dvě různé melodie. Když je hezké počasí, hraje veselou skladbu, když přichází bouřka, hraje ponurou skladbu. Při hezkém počasí se děti pohybují po prostoru podle rytmu hudby. Když se spustí sněhová bouře, musí se schovat pod padák jako do úkrytu.

- **Průpravná část:** Rozcvička se sněhovou koulí

Každé dítě dostalo papír, který si zmuchlalo do kuličky jako sněhovou kouli. Nejprve jsme si s ní zacvičily.

1. Stoj rozkročný – děti si podávají papírovou kouli v úrovni boků z ruky do ruky, zároveň ji stále pozorují očima a protahují si tak krční páteř.
2. Stoj rozkročný – děti drží papírovou kouli jednou rukou na rameni a dělají krouživé pohyby ramenem.

3. Hluboký ohnutý předklon – kutálení papírové koule od jedné nohy ke druhé, následně ji kutálení před sebe a za sebe.
4. Sed roznožný – papírovou kouli kutálení okolo natažených nohou, následně i od palce až ke stehnu. Střídáme strany. Dbáme na správné propnutí nohou.
5. Sed-přednožit povýš-upažit – akrobatické cvičení, kdy si dítě vloží sněhovou kouli mezi kolena a základna těla spočívá na hýždích.

- **Pohybová hra: Hokej**

Děti položily papírovou kouli na zem a zkoušely ji odfouknout až na druhý konec tělocvičny. V závěru si se sněhovými koulemi zahrály „hokej“ – pokusily se dřevěnou tyčí dopravit kouli do brány. Děti hrály postupně po třech. Hru jsme dvakrát zopakovaly. Kdo odehrál, mohl se jít připravit na svačinu.

- **Relaxace:** Děti nebyly ze hry příliš zadýchané, proto jsem tento den relaxaci vypustila.

Hlavní část

Místo: v herně na koberci a v tělocvičně

Pomůcky: obrázek koloběhu vody (viz příloha č. 3)

Popis činnosti

S dětmi jsme si sedly na koberec do kroužku. Nejprve jsem jim položila otázku: „Už vás někdy napadlo, proč prší nebo sněží?“ Jedno dítě řeklo: „Protože jsou v mraku kapky a když už je moc těžký, tak začne pršet.“ „Dnes vám o jedné takové kapičce budu vyprávět.“

Převyprávěla jsem dětem Příběh vodní kapky z knihy Josefa Klímy a k němu jsem na tabuli ukazovala na obrázku jednotlivé části vodního koloběhu přesně podle děje.

Vyprávění příběhu o kapce

Žila byla jedna kapka v moři u velikého černého útesu. Hřála se na slunci, krčila se v bouři před větrem a přitom přemýšlela, kam by se mohla podívat. Už viděla mořské dno, ale nikdy neviděla suchou zem, neviděla hory, řeku, člověka a ze zvířátek viděla jenom ryby a racky. Zeptala se tedy racků: „Jak bych se mohla dostat na zem?“ Racci jenom krčí křídly. Kapka se přesto toužila vydat na cestu. Až jednou se od vlny dozvěděla, že když se voda nechrání a dlouho se převaluje na hladině v nejprudším slunci, stane se div a voda může cestovat. „A jak se cestuje?“ , chtěla vědět kapka, ale vlna mezitím odplula. „*Víte někdo, jak by mohla*

kapička vody cestovat?“ Voda tedy neví nic víc, než že si má lehnout na slunce a ani na chvíli se neskrýt ve stínu útesu. Trochu se bojí, ale nakonec se to rozhodne udělat.

Rozloučí se se svými známými, lehne si na hladinu a čeká. „*Myslíte, že se to kapičce podaří? Tak jí budeme držet palce.*“ Slunce na ni svítí, až se blyští a třpytí. Najednou má takový podivný pocit, všechno se s ní třese a houpe. Kapka se chtěla před sluníčkem ukrýt, ale už je pozdě, cítí se lehce jako nikdy předtím. Je tak lehká, že už se neudrží na hladině a stoupá nahoru k nebi. Stoupá tak vysoko, že pod sebou prvně vidí obrovskou hladinu moře. Ještě naposledy mává svým kamarádům. A tu si všimne, že mnoho sestřiček, vodních kapek, letí vedle ní. „Kam letíte?“ ptá se. Ale ony nevědí stejně jako ona. Ležely na hladině a slunily se a najednou se jim zamotala hlava a byly tak lehké, až se vznesly. A teď letí a neví kam. A protože je jim smutno takhle vysoko nad mořem, přitisknou se k sobě a najednou je z nich „*Co se z nich stalo?*“ *Děti dostaly nápovědu i v podobě obrázku.* - mrak. Když v tom přišel velký vítr a odnesl ho pryč...

„Tady náš příběh pro zatím končí. O dalším putování si povyprávíme zítra.“

Kresba kapky

Místo: u stolečků

Pomůcky: papír, pastelky, nůžky, lepidla, nakreslený mrak velkého formátu

Děti si sedly ke stolečkům a nakreslily kapičku tak, jak si ji představovaly z příběhu. Pokud měly hotovo, vystříhly ji a nalepily na velký lepenkový mrak, který jsem vyrobila. Vystavila jsem ho s dětmi na nástěnku při příchodu do třídy.

Pohybová hra: Na mraky (molekuly)

Děti představovaly kapičky, které se do rytmu pohybovaly po prostoru. Hrála jsem na klavír a když jsem hru přerušila, řekla jsem číslo. Děti-kapky, se chytily za ruce a vytvořily mrak složený právě z určitého počtu kapek. Kdo zůstal navíc, ten pomohl spočítat, zda mraky mají opravdu správný počet. Pokud ne, přišel s řešením, jak to napravit.

Stref sněžného muže (Jančaříková, 2013)

Když jsme se s dětmi přesunuly ven na zahradu, řekla jsem dětem improvizovaný příběh o sněžném muži, který přišel do našeho kraje a lidé se ho báli. Snažili se ho zahnat tím, že

na něj házeli koule ze sněhu. Po krátkém motivačním úvodu následovala hra se sněhem, kdy děti vytvořily postavu sněžného muže a mohla začít hra na koulování. Celá tato aktivita byla dobrovolná, kdo se nechtěl zapojit, mohl mít volnou hru.

Reflexe

Myslím, že se mi před cvičením povedlo dobře položit otázku. Děti hojně komunikovaly a byly motivovány k další práci. Před průpravným cvičením jsem každému dítěti dala kousek papíru, který si mělo zmuchlat, a vytvořit tak sněhovou kouli. Pro některé děti to byl překvapivě těžký úkol, sledovaly ostatní odvážnější a rychlejší kamarády a později se také přidaly k muchlání papíru. Děti jsem upozornila, že by jim koule neměla upadnout na zem, že by se jinak rozbila a ještě ji budou určitě potřebovat. To se ukázalo jako dobrý postup, protože se během rozcvičky dobře koncentrovaly na sněhovou kouli a upouštěly ji velmi zřídka a ne úmyslně. Nakonec se snažily papírovou kouli odfouknout. To děti velice bavilo a činnost jsme opakovaly čtyřikrát, samozřejmě s přestávkami na vydýchání. Hru na hokej děti přivítaly s nadšením, bylo to pro ně něco nového. Původně jsem se velmi bála, jestli nebude hra s tyčemi nebezpečná. Nakonec se mé obavy nepotvrdily, tyče byly úzké a děti musely sledovat kouli s tyčí těsně u země, proto zde nebyl prostor pro zvedání tyčí a ohrožování ostatních.

Pro hlavní část jsem vybrala příběh vodní kapky. Nebyl pro děti příliš poutavý, ale udržovala jsem jejich pozornost otázkami směřovanými k ději příběhu. Vyplatily se také obrázky vodního koloběhu. Podle nich děti domýšlely, jak by mohl příběh pokračovat. Na otázky během vyprávění děti odpovídaly správně, pouze první otázka („*Víte někdo, jak by mohla kapička vody cestovat?*“) pro ně byla příliš obtížná.

Při následném kreslení kapiček mě překvapilo, že se děti soustředily na svou kresbu a příliš nesledovaly kamarády u stolečků, každá kapička tak byla opravdu originální. Děti, které měly kapky hotové dříve, potřebovaly zaměstnat. Proto jsem v herně improvizovaně rozmístila vystříhané různobarevné vločky, které sbíraly a třídily podle barev do košíčků. Získala jsem tak čas, aby ostatní děti mohly dokončit svou práci.

Jako poslední pohybovou hru jsem vybrala hru Na mrak, obměna hry Na molekuly. Hra probíhala hladce i díky pohotovosti paní učitelky, která se do hry spontánně zapojila a doplňovala chybějící počet dětí. Po přechodu na školní zahradu jsem dětem vyprávěla

příběh o sněžném muži, kterého jsme společnými silami ze sněhu postavily. Děti příběhu pozorně naslouchaly, i přesto, že byly venku a ze své zkušenosti vím, že venku bývají méně soustředěné. Při koulování sněžného muže bylo vidět, že některé děti mají s házením problémy. Proto bylo vhodné, že jsem tuto činnost zařadila a děti si mohly techniku hodů jednou rukou procvičit. Při závěrečném hodnocení s emotikonem děti projevily nadšení ze stavby sněžného muže a zejména z jeho koulování.

Velmi mne potěšilo, že se motiv sněžného muže objevil i odpoledne ve volné hře. Děti hrály na honěnou, kterou si samy zorganizovaly. Honil je právě sněžný muž.

3. den – Přivolání deště

Cíle: Pochopit, že život na Zemi není všude stejný, podmínky k životu mohou být odlišné. Zodpovědnost člověka vůči planetě Zemi, ke zdrojům vody. Dítě má elementární povědomí o existenci různých národů a kultur, různých zemích, o planetě Zemi.

Dílčí cíle: rozvoj řečových a komunikativních schopností; rozvoj jemné a hrubé motoriky (zpevnění a uvolnění těla, správné dýchání); vytváření pojmů; rozvoj elementárního povědomí o přírodním prostředí; rozvoj zájmu o učení; rozvoj kooperativních dovedností; poznávání jiných kultur.

Očekávané výstupy: Dítě popíše vlastními slovy koloběh vody na Zemi. Osvojí si znalost, že voda není samozřejmostí a na světě jsou místa, kde není téměř vůbec. Dítě ví, že bez vody by nebyl život.

Počet dětí: 17

Nabídková činnost

Dětem jsem ráno nabídla pracovní list s tematikou vody (viz příloha č. 4). Úkolem bylo vybarvit místa, na kterých se vyskytovala voda, a to i ve složitějších souvislostech, například rostliny, člověk atd. Těžší část úkolu byla řešena s mou pomocí formou návodných otázek, děti se pokoušely nalézt správné řešení.

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: peříčko, metalofon, vločky z papíru

Program

- **Rozhovor/motivace:** „Jaké máme venku počasí? Je tam zima a zamračeno, možná bude dokonce i sněžit. Podívejte se na nebe, co tam vidíte? Jsou tam velké sněhové mraky, které se každou chvíli protrhnou a bude z nich chumelenice. My si zkusíme zahrát na takový mrak.“
- **Rušná část:** Na mraky (molekuly)
Namísto kapiček děti představovaly vločky a tvořily mraky.
- **Průpravná část:** Weather joga
- **Pohybová hra:** Na rampouch
- **Relaxace:** Děti si lehly na zem, zavřely oči a poslouchaly vyprávění o vločce. „Venku se právě začala snášet první vločka. Je malá a ospalá. Padá úplně klidně a tiše. Tak tiše, že ji ani neslyšíme. Lehce se vznáší v zimním větru, až dopadne na zmrzlou zem. (Lehký úder do metalofonu.) Padá další vločka. Ta letí docela jinak než její kamarádka. Padá rychle a už se těší, až dopadne na zem. (Silnější úder do metalofonu.) V tu ránu to vypadalo, jako by se roztrhl pytel s peřím. Začala totiž velká chumelenice a padaly vločky různých tvarů a velikostí. Vítr si s nimi hrál a pomalu dopadaly na zem. (Zahrála jsem písničku na metalofon.) Jedna vločka nám dokonce spadla na nos. Koho na nose polechtá, může se zvednout a připravit se na svačinku.“ Děti jsem polechtala chomáčkem vaty. Mladší děti odcházely dříve s přihlédnutím na kratší dobu soustředění.

Hlavní část

Pokračování ve vyprávění příběhu o kapce

Pomůcky: velký mrak s kapkami

„Pamatuje si někdo, o čem jsme si včera vyprávěly?“ Dětem jsem pro připomenutí ukázala obrázky z předchozího dne. S mou pomocí děti příběh převyprávěly. „Teď si řekneme, jak to bylo dál.“

Daleko od moře, tak daleko, že by odtud k němu nikdo pěšky nedošel, leží vesnička. Je to smutná vesnice, je v ní asi deset chalup uplácáných z bláta. Jejich majitelé jsou tak chudí, že nemají nic kromě nich a kousičku pole. Na poli pěstují obilí, které je suché a klasy se válí po zemi. Vypadá to, jako by tu nebyl žádný život. Za chalupami teče potok, ale tohle léto tam není ani potůček – voda vyschla a zůstaly tu jenom kameny. *„Proč jsou lidé ve vesnici*

smutní? U nás prší často a vody máme dostatek, ale na světě nejsou všichni tak šťastní. Jsou na světě i místa, kde prší málo nebo skoro vůbec, a lidé, zvířata a rostliny nemají co pít.“

Děti i dospělí mají velkou žízeň, není tu ani kapička vody. I kdyby někde našli hlt vody, stejně by neměli co jíst. Pole je suché a nevyrostl by na něm ani brambůrek. V poledne se všichni sešli u potoka a prosili nebe alespoň o pár kapek deště. „Jestli dneska nebude pršet, zahyneme, prosím, nemáme co pít!“. Po chvíli se jeden ozval: „Ještě máme poslední možnost – zatancujeme dešťový tanec. Všichni se chytily za ruce, stouply si do kruhu a začaly zpívat a tančit. Jeden z nich si přinesl buben a začal bubnovat, druhý se k němu přidal a zpíval.

„Chtěly byste jim pomoci? Tak si zkusíme zatančit s nimi. Třeba jim dešť pomůžeme přivolat.“

Dešťový tanec

„Stoupneme si spolu do kruhu. Já budu hlavní tanečník a budu vám ukazovat různé pohyby a zvuky na tělo a vy je budete opakovat.“ Do tance jsem nám pustila indiánskou hudbu z CD přehrávače. Pro hlavního tanečníka jsem měla připravenou indiánskou čelenku. Když děti pochopily princip tance, vybrala jsem za sebe jiného tanečníka a předala mu „obřadně“ čelenku. Nakonec jsme s dětmi řekly říkadlo: Prosím, prosím, deštičku, snes jim aspoň kapičku. Nejprve tiše, silněji a potom úplně nejsilněji.

„Teď si poslechneme, jak to všechno dopadlo. Zvládli jsme jim pomoci?“

Zatím se kapka tiskne ke svým sestřičkám a letí, letí stále a rychleji, a prvně spatří něco, co dosud neviděla. Je to vysoké, temné a obrovské. „*Co by to mohlo být?*“ Jsou to hory. Kapka se bojí, že do nich narazí, ale mrak se přehoupne nad hřebenem hor a kapka vody letí dál spolu se svými sestřičkami. A najednou pod sebou vidí vesničku s chalupami z bláta. Lidé vylézají z chalup a vzhlížejí k nebi. Kapka se svými sestřičkami letí vzduchem a už je hodně unavená. Už pod sebou nevidí krásnou krajinu plnou vody, ale podivně vyschlou krajinu. Zvedne se vítr a z dálky uslyší hrom. V tom si uvědomí, že už se neudrží. Kapka už nemá sílu a padá dolů. „Sbohem, sestřičky!“, volá. Vtom si všimne, že ani ony se neudržely a všechny se spolu s ní snášejí k zemi.

„Co se se mnou stane?“ leká se kapka. „*Co si myslíte, že se s kapkou stane?*“ Dole ve vesničce se lidé radují. „Sláva, konečně prší, jsme zachráněni!“. Všichni lidé i zvířata se sbíhají k potoku a pijí a pijí a pijí.

„*O čem byl tento příběh? Zkusí mi ho někdo převyprávět?*“ *S mou pomocí a s pomocí obrázků to jeden chlapec zvládl.*

Srážkoměr

Místo: školní zahrada

Pomůcky: plastová nádoba, lihovka

Popis činnosti

Srážkoměr jsem s dětmi vyrobila z velké plastové nádoby. Původně jsem měla přichystanou zavařovací sklenici, ale mrazy ještě neskončily, proto jsem zvolila nádobu jinou. Na zahradě jsme pro něj našly vhodné místo na pařezu, aby do něj mohly dobře dopadat srážky. Srážkoměr jsme kontrolovaly po celou dobu trvání projektu. Počasí se hodně měnilo, proto jsme v něm viděly sníh, led i vodu v kapalném stavu. Množství srážek jsme zaznamenávaly černou lihovou fixou.

Reflexe

Jógu jsme cvičily podruhé a už se dětem mnohem lépe dařila. Největší problémy měly zatím s polohou stromu, která je náročná na rovnováhu. Rovnovážná cvičení bych mohla příště znovu zařadit. Hra s vločkami byla až na pár výjimek velmi úspěšná. Děti se většinou zvládly dobře spočítat. V hlavní části jsme si zopakovali vyprávění z předešlého dne. Děti si nejprve příběh nevybavovaly, ale s pomocí obrázků si vzpomněly a překvapivě podrobně popisovaly určité pasáže. Při dešťovém tanci se odreagovaly od sedavého zaměstnání. Nevyžadovala jsem po nich striktní plnění úkolu, hlavním cílem bylo, aby si danou činnost užily a odbouraly stres. Důležité bylo, aby se během tance nevytratila pointa úkolu, totiž přivolání deště, proto jsem tanec v kruhu zakončila modlitbičkou za déšť. Děti se díky ní zklidnily a mohly jsme dál pokračovat ve vyprávění příběhu. Děti měly radost, že pomohly přivolat déšť. Příště by bylo hezké využít například maňásky a příběh během vyprávění přehrávat. Později jsme se přesunuly ven, kde jsme umíst'ovaly srážkoměr. Děti měly spousty dobrých nápadů kam ho dát tak, aby mu nepřekážely stromy nebo střecha. Po pohybu venku jsme si ještě sedly v herně do kruhu a děti hodnotily náš den. Vzaly svoje jméno, případně osobní

značku a přiřadily ho k emoci, kterou z dnešního dne měly, a řekly, proč se jim den líbil/nelíbil, co se jim povedlo/nepovedlo, co by si chtěly zopakovat atd. Dětem se nejvíce líbil dešťový tanec, a i já osobně tuto část dne považuji za nejpovedenější. Ráda si „Dešťový tanec“ s dětmi opět zopakuji a uložím do svého pedagogického portfolia.

4. den – Putování vody

Cíle: Dítě si na základě praktických zkušeností ověří vlastnosti různých skupenství vody. Zapojí fantazii a kreativitu do tvorby.

Dílčí cíle: rozvoj řečových a komunikativních schopností – rozvoj slovní zásoby; rytmizace; rozvoj pohyblivosti; osvojení si poznatků a dovedností, které přecházejí čtení i psaní; rozvoj elementárního povědomí o přírodním prostředí; rozvoj zájmu o učení; vytváření povědomí o širším přírodním prostředí; podpora kreativity.

Očekávané výstupy: Dítě se setká s různým skupenstvím vody na základě experimentu v přírodě. Výtvarně se vyjádří s využitím přírodnin na školní zahradě. Bude pozorovat a vyhodnocovat experiment v čase, v závislosti se změnou teplot.

Počet dětí: 14

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: metalofon, pěnové míčky

Program

- **Rozhovor/motivace:** *Děti sedí na lavičce v tělocvičně.* „Viděly jste se někdy na vodní hladině? Zkoušely jste třeba zamávat do našeho jezera? Když je vodní hladina úplně klidná, můžete se v ní vidět jako v zrcadle.“ Přinesla jsem mísu s vodou, do které se všechny děti podívaly jako do zrcadla. Musely být úplně v klidu, aby se hladina nezačala čerit. „Ale když přijde déšť, hladina se rozčeří. My si na takové zrcadlo zahrajeme.“
- **Rušná část:** Na zrcadlo
- **Průpravná část:** Rozcvička s míčkem jako s kapkou vody + hod na cíl
  1. Stoj rozkročný – děti si podávají míček v úrovni boků z ruky do ruky, zároveň ho stále pozorují očima a protahují si tak krční páteř.

2. Stoj rozkročný – děti drží míček jednou rukou na rameni a dělají krouživé pohyby ramenem.
  3. Hluboký ohnutý předklon – kutálení míčku od jedné nohy ke druhé, následně ho kutálí před sebe a za sebe.
  4. Sed roznožný – míček kutálí kolem natažených nohou, následně i od palce až ke stehnu. Střídáme strany. Dbáme na správné propnutí nohou.
  5. Sed-přednožit povýš-upažit – akrobatické cvičení, kdy si dítě vloží sněhovou kouli mezi kolena a základna těla spočívá na hýždích.
- Nakonec si děti stouply do řady, házely míček na cíl, do kruhu, kterou jsem držela v prostoru.

- **Relaxace:** Děšť-zvuk dopadajících kapek na metalofon

Hlavní část

Místo: v herně na koberci

Pomůcky: obrázek s počasím a koloběhem vody (viz příloha č. 5)

Popis činnosti

Děti si zopakovaly koloběh vody s pomocí obrázků. Když je teplo, tak prší, když mrzne a je zima, tak sněží. Na horách je hodně ledu a sněhu a když na ně začne svítit sluníčko a přestane mrznout, tak led a sníh začnou tát a voda z nich malými potůčky teče dolů z hor. Ty se spojí a stává se z nich řeka. Řeky se spojí do jedné velké řeky a ta se vlévá do moře. Kapky vody se vypařují z moří, ale také z rostlin (stromů a tráv) a vytvářejí se mraky. A z mraků se znovu spustí déšť nebo sníh.

Nácvik básně od Josefa Bruknera z knihy *Samá voda...* (2007, s. 1)

*Na počátku – kapička,
z kapky říčka maličká,
a když říčka s řekou splyne,
přidají se další, jiné
vody ze všech stran,
a z kapky je – oceán.*

Nejprve jsem dětem báseň přednesla a potom jsme společně vytleskávali její rytmus. Následoval nácvik metodou ozvěny, pro tento účel jsem báseň zhudebnila. Když se děti naučily slova, přidala jsem ke zpěvu i pohyby rukama, které znázorňovaly děj básně. Na každý rým připadl jeden pohyb. Nácvik probíhal v kruhu.

Ledové ozdoby

Místo: školní zahrada

Pomůcky: lahev s vodou, kelímky od jogurtů, přírodniny (nakrájené slupky pomeranče a mandarinek, hřebíček, pohanka a především to, co si děti našly venku), nůžky, přírodní provázek)

Popis: Venku zrovna mrzlo, měly jsme tedy vhodné podmínky pro realizaci ledových ozdob. Každé dítě dostalo kelímek a mělo do něj nasbírat přírodniny podle svého výběru (jehličí, staré listy, šišky, sedmikrásky, trávu, kamínky atd.). K nim mohly přidat i přírodniny, které jsem měla již dopředu připravené, jako jsou koření, nakrájené slupky od citrusů a pohanku. Když si děti přírodniny připravily do kelímku, s malou pomocí si do něj nalily vodu a přidaly ustřížený provázek tak, aby se dala ozdoba po zamrznutí zavěsit. Na zamrznutí ozdob jsme čekaly do druhého dne. Děti měly za úkol se další den ráno při příchodu do mateřské školy s rodiči podívat na to, zda zamrzly.

Cíl: Děti se nenásilnou formou dozvěděly o různých skupenstvích vody. Mimo pevné skupenství se setkaly i s plynným. Záměrně jsem nalila do lahve vlažnou vodu, aby se z ní, při zalévání kelímku kouřilo. Ptala jsem se dětí, jestli ví, proč se z lahve kouří. Jeden chlapec řekl, že je to tím, že je venku zima. Druhý chlapec řekl, že je to tím, že je voda teplá. „Oba dva máte pravdu, v lahvi je voda teplá (děti si mohly sáhnout) a vzduch venku je studený, proto můžeme pozorovat mlhu. Malé kapičky vody tu poletují vzduchem.“

Reflexe

Při hře Na zrcadla jsem předváděla jako první, aby děti hru pochopily. Když jsem potom vybrala další dítě, aby dělalo zrcadlo, opakovalo po mně a nevnášelo do hry nic svého. Postup se opakoval i u dalších dětí. Hru zařadím i do dalších dní a budu sledovat, jak se mění originalnost v pojetí dětí. Při házení míčku byla znatelná heterogenita třídy. Předškoláci až na výjimky neměli problém, mladší děti se netrefily napoprvé, měly tedy více pokusů. Bylo

moc hezké, že si děti přirozeně navzájem fandily a trpělivě čekaly, až ostatní odhází. V úvodu hlavní části jsem dětem ukázala obrázek koloběhu vody na zemi k navození tématu, ten mohl být větší a více názorný, ale i tak se s ním povídání podařilo. Následný nácvik básně považuji za úspěch. Fáze nácviku byly vhodně zvolené, děti se básně naučily velmi rychle i s melodií a pohyby rukou. Nakonec se dokonce přihlásila jedna holčička, která chtěla přednést básně sama před třídou. Po nácviku jsme se přesunuly na zahradu, kde jsem měla připravenou další aktivitu, tou bylo vytváření ledových ozdob. Děti dostaly kelímek, do kterého měly nasbírat přírodniny, které se jim líbily. Docházelo i k takovým situacím, kdy děti přinesly šnečí ulitu a měly starost, zda v ní není šnek nebo brouci atd. Na zahradě byly i děti z jiných tříd, které náš program zaujal, a přidaly se k nám. I přesto, že jsem nijak nelpěla na tom, aby se aktivity po dlouhé řízené činnosti účastnily všechny děti, pouze dva chlapci si šli hrát samostatně a ozdobu si nevyrobili. V závěrečném hodnocení v kruhu děti nejvíce ocenily tvorbu ledových ozdob. Při odchodu z mateřské školy mě zastavily dvě maminky, které ozdoby zaujaly a ptaly se na postup, aby si je mohly vyrobit samy doma. To pro mě byla velmi pozitivní zpětná vazba.

5. den – Hromy, blesky

Cíle: Dítě má povědomí o přírodním prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností. Dítě poznává přírodní jevy – různé druhy počasí a jejich projevy.

Dílčí cíle: vytváření pojmů; rozšíření slovní zásoby; cit pro rytmus; porozumění slyšenému textu; reakce na změnu symbolu a dirigentská gesta; pochopení mimoslovního sdělení; kooperace ve skupině; pochopení a respektování pravidel; uvolnění a relaxace.

Očekávané výstupy: Orientuje se v základních pojmech, umí pojmenovat počasí podle symbolů a vnímá proměny počasí. Umí formulovat získané poznatky, popsat přírodní jevy. Dítě má radost ze společného prožitku, vnímá pocity pohody a uvolnění.

Počet dětí: 12

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: lano, plášt', dřívka, CD se zvuky deště

Program

- **Rušná část:** Zrcadla
- **Průpravná část:** Weather joga
- **Pohybová hra:** Mrak

V části tělocvičny jsem vytvořila z lana tvar mraku. Zvolila jsem jedno dítě, které představovalo vítr a dostalo „větrný plášť“. Z ostatních dětí se staly kapičky vody, které byly v mraku. Řekla jsem první sloku básně a rytmus jsem vytukávala dřívky. Postupem času děti říkaly básničku společně se mnou.

Deštík - Eva Hurdová (úryvek – In Léblová, 2012, str. 136)

Jedna kapka, druhá kapka, z mráčku na zem lehce t'apká.

Ťuky, ťuky na střechu, deštík dělá neplechu.

Po dokončení básně se děti rozběhly po třídě jako deštík. Vítr se je snažil všechny nahnat zpátky do mraku tím, že je všechny pochytal. Chycené děti se vrátily zpět. Do role větru jsem obsadila pokaždé jiné dítě.

- **Relaxace:** Děti si zavřely oči a poslouchaly zvuky deště z CD přehrávače. Probudilo je jemné pokapání vody do dlaně.

Hlavní část

Místo: tělocvična

Pomůcky: ozvučná dřívka, bubínek, činely, metalofon, padák, mikrotenová plachta (šustivý materiál).

Četba pohádky *O červené lodičce* (Hana Doskočilová, 1987)

Obsah ve zkratce: Červená lodička je nově vyrobená v docích, a ještě nemá jméno. Protože je nedočkavá, vypluje na moře beze jména. Ostatní lodičky se s ní kvůli tomu nechtějí kamarádit. Jednoho dne přišla na moře velká bouře. Všechny lodě se vzájemně varovaly a odjely do přístavu, ale červené lodičce nikdo vědět nedal. Musela proto bojovat sama na širém moři, aby se nepotopila. Velryba v moři mezitím ztratila svoji fontánku, kterou červená lodička našla a zachránila. Od té doby ji všechny lodě uznávaly.

Přišel k nám velký déšť

- **Rozhovor:** „Jaké počasí se objevilo v pohádce O červené lodičce? Jak si představujete bouřku na moři? Jaké je počasí při bouřce? Fouká vítr, prší, blýská se a hřmí. Nejprve se zvedá vítr a po chvíli padají první kapky. Déšť pořád sílí, až přijdou první hromy a blesky a jak bouře sílí, tak se na moři objevují vlny. Za chvíli přijde velká bouřka i k nám.“
- **Popis činnosti:** Děti jsem rozdělila na dvě poloviny, na zvukovou a pohybovou sekci. Jedna skupina vydávala zvuky podle mých gest a druhá znázorňovala pohybem průběh bouřky na moři od malých vlnek po rozbouřené moře. Dětem jsem předvedla čtyři druhy zvuků (ozvučná dřívka, buben + činel, šustění) a tři obrazové symboly. Děti přiřazovaly zvuk k obrázku. Rozdala jsem dětem nástroje, které si mohly osahat a vyzkoušet jejich zvuky. Následně došlo k nácvičku muzikantské skupiny, kdy jsem ukazovala symboly a děti je zvukově doprovázely. Poté, co si osvojily význam symbolů a jejich doprovodné zvuky, jsme přikročily k dramatizaci.

Muzikantská sekce + pohybová sekce:

1. symbol deště: ozvučná dřívka + chůze malými krůčky po obvodu kruhu
2. symbol blesku: bubínek a činely + dupání na místě
3. symbol větru: šustění mikrotenovou plachtou + vlnění padáku
4. symbol bouřka: všechny nástroje hrají dohromady + velké vlny padákem
5. symbol slunce: nástroje se utiší, tichá melodie na metalofon + děti položí padák a lehnou si na něj, odpočívají

Pohybová hra: Bouřka

Děti vytvořily jednu velkou skupinu. „Teď vám znázorním bouřku já. Vy se budete pohybovat podle toho, co uslyšíte.“ Děti si připomněly zvuky bouřky. „Když budu hrát déšť, budete se pohybovat po prostoru jako deštík. Ale pozor, musíte bedlivě poslouchat, protože občas bude kapat jenom málo-pomalou, ale potom z toho může být pořádný liják a kapičky budou rychlé. Když budu hrát hromy, tak si sednete na bobek a když blesky, tak vyskočíte a můžete zakřičet wáááá.“

Vycházka k rybníku Chmelař

Nejprve jsme na zahradě zkontrolovaly ledové ozdoby a srážkoměr. Ledové ozdoby přes noc zmrzly, ale přes den začaly tát. I tak s nimi děti ozdobily keře v areálu zahrady. Poradila jsem jim, aby je nechaly ve stínu školy. Ve srážkoměru nebyly žádné srážky. Ptala jsem se dětí, proč si myslí, že tam nic není. Většina dětí odpověděla, že nepršelo nebo nesněžilo. Potom jsme šly na vycházku k rybníku. Tam jsme se zastavily u velkých kaluží, které rozmrzly vlivem poledního slunce. Děti se v nich viděly jako v zrcadle. Různě na sebe mávaly a dělaly grimasy. Zahrály jsme si tedy spontánně na volném prostranství u rybníka pohybovou hru Zrcadla.

Reflexe

Ráno jsme si zopakovaly hru Zrcadla. Od té doby, co se ji děti naučily samy, jsem nemusela předcvičovat a jejich fantazie konečně začala pracovat. Většina dětí opakovala běžné cviky, ale vždy do toho vnesla něco nového, minimálně jeden cvik, co ještě nikdo nepředváděl. Při hře na mrak některé děti švindlovaly a nevracely se po chycení do mraku. Pozastavila jsem hru a řekla jsem dětem, že jsem viděla něco nepěkného. Děti po tomto upozornění již pravidla dodržovaly. Po relaxaci jsem je probudila tím, že jsem je jemně pokapala vodou. Někomu jsem kápala na čelo, někomu na ruku. Bylo velmi zábavné pozorovat, jak byly děti překvapené. Cvičení celkově hodnotím jako zdařilé. V hlavní části jsem dětem četla pohádku O červené lodičce. Výběr pohádky nebyl velmi vhodný, děti příliš nezaujala. Když jsme přešly k nácvičku zvuků bouře, děti byly nadšené, že mohou dělat s nástroji hluk. Paní učitelka děti nabádá k tomu, aby byly hodně tiché, tak rády využily volného prostoru. Uvolnění se podařilo vhodným střídáním činností klidných a soustředěných, s pohybově i zvukově spontánními. Děti měly možnost prožít radostnou pohodu. U poslední pohybové hry jsem nejasně vysvětlila pravidla, tak si děti nebyly úplně jisté. Pravidla jsem vysvětlila podruhé, znatelně lépe, a hru jsme si zahrály již bez potíží. Na vycházce jsem využila velké kaluže-zrcadla, ve kterých se děti mohly pozorovat. Mávaly na sebe a dělaly grimasy. Následně jsme si spontánně zahrály hru Na zrcadla. Měla jsem radost, že jsem využila situačního učení. Ještě venku jsem s dětmi provedla krátkou reflexi, nejvíce se jim líbilo ztvárnění bouřky v hudebním a pohybovém provedení.

6. den – Povodeň

Cíle: Dítě chápe, že voda je pomocníkem a podmínkou života, ale může být i nebezpečná. Porozumí, že změny jsou přirozené a samozřejmé a je nutné se jim přizpůsobit. Učí se řešit problémy ve spolupráci s ostatními.

Dílčí cíle: uvědomění si vlastního těla; koordinace pohybu; rovnováha; zpevnění těla; vytváření pojmů; rozvoj elementárního povědomí o přírodním prostředí; rozvoj kooperativních dovedností; prosociální chování; cit pro hudbu a rytmus.

Očekávané výstupy: Dítě uvede klady a zápory vody, resp. definuje vodu jako pomocníka, ale i jako nebezpečný živel. Dítě využívá verbální i neverbální komunikaci při spolupráci s druhými.

Počet dětí: 15

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: fotografie z období povodní, hmatový chodník, lano, obruče, žíněnka, lavička, barevné stuhy, košík, klavír

Časové rozvržení: Tentokrát jsme začaly o něco dříve, už v 8:20 a skončily jsme tak, abychom stihly svačinu v 9:15.

Program

- **Rozhovor/motivace:** „Víte, děti, co se stane, když hodně dlouho prší a vody je tolik, že uteče i z koryta řek a potůčků? Zažily jsme to dokonce nedávno u nás v Úštěku, když Úštěcký potok zatopil údolí.“ Po příkladu z našeho města děti poznaly, že mluvíme o povodních. V našem kraji jsou povodně poměrně častý jev. „Voda je pro nás moc důležitá, ale občas může být i nebezpečná. Umí zatopit celá města a přináší i velké neštěstí. Co všechno se může stát?“ Děti odpovídaly: „Může zaplavit dům a musíme potom bydlet někde jinde. Můžeme se utopit.“
- **Rušná část:** Pustý ostrov
„Přišla velká povodeň a všichni lidé se ukryli na posledním ostrůvku, který zůstal.“ Z lana jsem vytvořila ostrov. Hrála jsem na klavír a děti pobíhaly po třídě. Když píseň skončila, přišla velká voda-potopa a děti se měly schovat na ostrov. Ten se ale po každé

odehrané písničky zmenšoval. Úkolem bylo, aby se na ostrově udržely všechny děti, musely si tedy navzájem pomáhat, domlouvat se a spolupracovat.

• **Průpravná část:** Rozcvička (5 cviků)

1. Turecký sed – předklony hlavy, úklony k pravému a levému rameni
2. Turecký sed – pohyby rameny nahoru a dolů
3. Podpor ležmo – kmitání nohou mírně nad zemí
4. Mírný stoj rozkročný – úklony trupem vpravo a vlevo
5. Stoj spatný – výpon na špičky a zpět
6. Dřep – dlaně na zem, hluboký ohnutý předklon

Překážková dráha: Pozor, potopa!

Děti mi nejprve pomohly překážkovou dráhu sestavit. Poté si všechny sedly na lavičku a já jsem začala motivací: „Čáry máry fuk, přišla sem velká potopa a je to tu všechno pod vodou. Potřebujete se dostat k pokladu, který jste si nechaly na ztroskotané lodi. Musíte ho dopravit na souš, než vám ho zaplaví voda. Zůstalo tady jen pár ostrůvků, přes které se můžete dostat až na loď, kde si vyzvednete poklad. Ten si potom odnesete na souš do košíčku. Ale pozor, snažte se nešlapat do vody!“

Hlavním úkolem překážkové dráhy bylo celkové zpevnění těla a rovnováha.

Postup překážkové dráhy:

1. Přejít přes hmatové kameny
2. Chůze po laně (dvě lana vedle sebe)
3. Skok snožmo do obručí – na ostrovy
4. Nácvik kolébky na zíněnce – lodička (po nácviku si každé dítě vzalo do ruky barevnou stuhu a odneslo ji na souš do košíčku – do cíle)
5. Přejít přes lavičku – chůze s upažením, kladení paty před špičku chodidla (důraz na napnuté špičky)

Překážkovou dráhu děti zdolávaly opakovaně, dokud neodnesly všechny poklady do košíčku.

- **Pohybová hra:** Z vody do vody

Na délku třídy jsem položila lano, které rozdělvalo prostor na břeh a vodu. Děti stály na břehu. Na zvolání „do vody“ – děti snožmo přeskočily lano do prostoru vody a na signál „z vody“ – děti skočily přes lano zpět na břeh. Občas jsem děti úmyslně pletla, když jsem několikrát za sebou zopakovala stejný pokyn a děti musely zůstat na svých místech. Hru jsme nehrály na vypadávání, nikdo nebyl ze hry vyřazen.

- **Relaxace:** Relaxaci jsem navodila tichým vyprávěním o vlnkách na moři, které se lehce pohupují. Děti si lehly na zem-do vody a nechaly se unášet proudem, „splývaly“. Úplně se uvolnily, a když chtěly, mohly si zavřít oči. Chvilé ztišení umožnila dětem krátký odpočinek. Relaxaci jsem pozvolna ukončila tichým vyprávěním a lehkým protažením.

Hlavní část

Spontánní prohlížení knih o vodě:

Ve třídě, u knihovny pro děti, jsem záměrně nechala několik knížek o vodě. Děti v nich začaly po svačině spontánně listovat. Velmi je zaujala kniha *Hravouka* od Terezy Vostradovské a *Samá voda...* od Josefa Bruknera

Hudební činnosti:

Rozezpívání: průpravné, od c1 do h1 na slovo sluníčko

Hra na klavír s dvěma kontrastními múzickými faktory ⁵ (bouře a sluníčko)

Děti byly rozděleny na dvě skupiny. Jedna skupina představovala bouři a druhá sluníčko.

Na klavír jsem hrála dvě kontrastní melodie:

Bouře – Rychlá hlasitá melodie v kontra oktávě. Děti se při bouři pohybovaly, dupaly, mračily se a hrozily sluníčku.

Sluníčko – Jemný trylek v tříčárkované oktávě. Děti při melodii sluníčka rukama rozhrnovaly mraky, usmívaly se a chodily tiše po špičkách.

Skupiny stály nejprve naproti sobě, časem se mísily. Když skončila melodie, děti zůstaly stát jako sochy. Nakonec jsem vyzkoušela hrát obě melodie zároveň. Závěrem jsem se děti

---

⁵ Zdroj: Cvičení – kontrastní múzické faktory, Hudební činnosti v MŠ II, Kmentová, 26. 4. 2018

zeptala, co by se stalo, kdyby byla bouřka a zároveň svítilo sluníčko. Děti správně odpověděly, že duha.

Zpěv písně Prší, prší

Doprovod: t'ukání prsty do dlaní jako zvuk deště

Zpěv zhudebněného říkadla o kapičce

Pokud některé dítě chtělo, mohlo dětem předzpívat a děti na principu ozvěny opakovaly text a pohyby.

Pobyť na zahradě

Na zahradě jsem se dětí zeptala, zda už dnes zkontrolovaly srážkoměr. Děti se šly podívat a zjistily, že je v něm nově voda. Hned jsme nakreslily rysku. Ptala jsem se dětí, čím to je. Odpověděly, že určitě přšelo.

Reflexe

Dnes jsem o deset minut zkrátila volnou hru dětí, abychom stihly časově náročnější cvičení. Jako motivaci jsem použila téma potopy a děti se těšily na dobrodružství. Nejprve jsem zařadila hru s názvem Pustý ostrov. Nebyla jsem si jistá, jak na ni budou děti reagovat. Děti měly pochopit hru, která je založena na vzájemné pomoci. Nakonec jsem byla mile překvapena. I když se mrak zmenšil na minimum, děti se navzájem držely, aby nevypadly. Splnil se tedy cíl, rozvoj spolupráce mezi dětmi. Překážková dráha byla podle mého názoru dobře připravena, ale před nácvikem kolébky se děti trochu hromadily. Děti přenášení pokladu bavilo. Úklidová část byla o něco delší, ale děti mi s úklidem aktivně pomáhaly, stala se přirozenou součástí hry. Věřím, že kdybych více znala místo na nářadí, tak by vše proběhlo rychleji. Po svačině jsme se přesunuli do tělocvičny, tentokrát ke klavíru, kde nás čekaly hudební činnosti. Nejprve jsem začala rozezpíváním, ale děti jsou ze sboru zvyklé na jiný způsob, proto nejprve nevěděly, jak na to. Po zopakování už si byly jistější. Při závěrečné evaluaci přiřazovaly svoji jmenovku k emotikonu, který vyjadřoval jejich dojem z dnešního dne. Většině dětí se den líbil, jen jeden chlapec nebyl spokojen s překážkovou dráhou.

7. den: Lekce plavání

Cíle: Dítě si vytváří pozitivní vztah k vodě. Pochopí pravidla bezpečného chování u vody a ve vodě.

Dílčí cíle: rozvoj hrubé motoriky; ovládnutí pohybového aparátu a tělesných funkcí; práce s dechem; propojení pohybu a dechu; respektování pravidel.

Očekávané výstupy: Dítě poznává vlastnosti vody, překonává ostych a zábrany. Pobyť v ní mu přináší radost. Dítě zná pravidla chování u vody a ve vodě a respektuje je.

Počet dětí: 17

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

- Průpravná část: Rozcvička se stuhou
- Rybička maličká – taneček se stuhou

V době konání projektu nejstarší děti začaly navštěvovat kurz předplavecké výchovy v krytém bazénu v nedalekém okresním městě. Jednalo se o deset lekcí s odborným vedením lektorů plavání, které probíhaly formou hry.

Po ranním rozhýbání si děti daly svačinu a v 9:00 před mateřskou školou čekal autobus, který nás odvezl přímo k bazénu. Od 10:00 byl připraven program pro děti předškolního věku. Plavání probíhalo v mělkém bazénu určeném pro neplavce k počátečnímu osmělování.

Děti se seznamovaly s vodou, překonávaly prvotní ostych a zábrany. V úvodu si zkoušely jednoduché pohyby ve vodě (cákání, kopání, skákání atd.), dechová cvičení, ve druhé části již zvládaly zdolávání jednoduchých překážkových drah na vodní hladině. Děti měly k dispozici pestrou nabídku pomůcek, Pobyť ve vodě prožívaly jako přirozenou hru a zábavu. I méně odvážné děti se po čase pohybovaly ve vodě s radostí a uvolněně.

V autobuse jsem s dětmi provedla krátkou reflexi, protože po návratu do mateřské školy již následoval oběd. Dětem se nejvíce líbilo celkově plavání s pomůckami, především zdolávání dráhy. Nelíbila se jim studená voda.

8. den: Kdo žije ve vodě a u vody

Cíle: Dítě se seznamuje s bezprostředním okolím školy. Poznává život u vody a ve vodě. Vnímá odlišnosti životního prostředí v závislosti na ročním období. Rozvoj smyslového vnímání.

Dílčí cíle: rozvoj jemné a hrubé motoriky: koordinace pohybu, spolupráce ruky a oka, spojení pohybu s hudbou, vyjádření děje pohybem; prodlužování výdechového proudu; rozvoj smyslového vnímání; předmatematické představy; vyjádření představ modelováním.

Očekávané výstupy: Dítě vyjmenuje a seznámí se s živočichy žijícími v rybnících Barvíř a Chmelař. Vnímá rozdíly ve způsobu života některých živočišných druhů (pták, ryba, žába atd.). Dítě zvládá různé způsoby tvarování hmoty, využívá nástroje při práci.

Počet dětí: 14

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: bubínek, stuha, voda v misce

Program

- **Rozhovor/motivace:** Položila jsem dětem otázku: „Kdo zná nějaké zvíře, které žije u vody nebo ve vodě?“ Děti odpovídaly: ryba, kachna, čáp, labuť, žába ad. „Zkusíme si na ně zahrát.“

- **Rušná část:** Na zvířátka

Ukázala jsem dětem pohyby zvířat, o kterých jsme před chvílí mluvily.

Kachna – batolení v podřepu

Čáp – chůze s přednožováním + tleskání rukou jako cvakání zobákem

Žába – skok ze dřepu snožmo vpřed – „žabáci“

Ryba – poskoky na místě (tři za sebou – od nejnižšího po nejvyšší)

Začarovala jsem děti na zvířátka, která žijí u vody. Hrála jsem na bubínek a když jsem přestala, řekla jsem zvíře, ve které se děti proměnily.

- **Průpravná část:**

Rybička maličká – taneček se stuhou (Hýbáňky, 2014⁶)

Pomůcky: stuha

1. Rybička, maličká, po Dunaji plave.

Chytíme stuhu oběma rukama, vlníme s ní jako s plující rybou a zároveň chodíme po kruhu.

2. Chytil ji šohajek u samého kraje.

Zastavíme a vykročíme jednou nohou. Máváme stuhou jako s prutem.

3. Pusť mě zas, šohajku, do té čisté vody.

Ryba se plácá na vzduchu – skáčeme snožmo na místě se zpevněným tělem. Stuhu máme v ruce, vlní se podél těla.

4. Jsem ještě maličká,

Pomalů se zmenšujeme, klesáme až do vzporu dřepmo.

5. dopřej mi svobody.

Ze vzporu dřepmo, se pomalu zvedáme do stoje, za současného krouživého pohybu paže držící stuhu.

6. Žbluňk, žbluňk!

Skok snožmo s předpažením symbolizující skok do vody.

- **Relaxace:** Relaxaci jsem opět navodila tichým vyprávěním o vlnkách na vodní hladině, které se lehce pohupují. Děti si lehly na zem-do vody a nechaly se unášet proudem, „splývaly“. Úplně se uvolnily, a když chtěly, mohly si zavřít oči. Chvilé ztišení umožnila dětem krátký odpočinek. Relaxaci jsem pozvolna ukončila tichým vyprávěním a lehkým protažením.

---

⁶ Dostupné z: www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10599075054-hybanky/314292320050007/titulky [online]. [cit. 2018-07-1]

Hlavní činnost

Místo: herna

Pomůcky: pět skleniček s ochucenou vodou (sladká, slaná, kyselá, teplá a studená voda), zavařovací sklenice, džbán s vodou, lžičky, brčka, kyblík

Jaká je voda?

Před děti jsem připravila řadu zavařovacích sklenic s různě vysokou hladinou vody. Sklenice jsem označila štítkem, abych je od sebe odlišila. Kladla jsem dětem otázku: „Co byste řekly, že před vámi leží?“. Děti odpovídaly, že sklenice s vodou. „Vypadá voda ve všech sklenicích stejně? Jak jste poznaly, že je to voda?“ Děti popisovaly charakteristické znaky vody.

Další otázky byly zaměřené na:

1. Množství vody

Dítě mělo za úkol seřadit sklenice dle množství vody od nejnižší po nejvyšší vodní hladinu. Užívá pojmu více/méně, málo/hodně/stejně, nižší/vyšší.

2. Chuť

Pozvala jsem ke stolečku tři děti. Každé dostalo lžičku a ochutnalo z jedné sklenice vodu. Pak se otočilo a našlo symbol, který odpovídal dané chuti (sladká-cukřenka, kyselá-citron, slaná-solnička). Ostatní děti se pokusily chuť správně pojmenovat.

3. Teplota

Další z dětí mělo zjistit, jaká je voda dotykem (studená/teplá).

4. Dechová cvičení s brčkem (ovlivňování výdechového proudu)

Každému dítěti jsem rozdala sklenici a ze džbánu do ní nalila vodu. Děti poslouchaly zvuk tekoucí vody. Nakonec dostaly brčko, do kterého zkoušely nanečisto foukat do vzduchu. Následně ho ponořily do vody a podle pokynů dělaly nejprve malé, větší a největší bubliny. Po vydýchání si zkusily foukat co nejdéle na jeden nádech.

5. Přelévání vody a její další využití

Nakonec jsem přinesla kyblík, do kterého měly vodu ze sklenic vylít. Po vylití si děti prohlédly, kolik vody jsme měly všichni dohromady. Vodu jsme nechaly připravenou k zalévání pokojových květin. Upozornila jsem děti, že by byla škoda ji vylít.

→ Modelování ryb

Pomůcky: plastelína, desky na modelování, pomůcky na zpracování plastelíny

Děti si měly za úkol vymodelovat rybu. Nemuselo jít o žádný reálný druh, mohly zapojit fantazii a svou originální rybu vymyslet.

→ Vycházka k rybníku

Na procházce jsme se šly s dětmi podívat k rybníku Barvíři, kde zimovaly kachny. Zeptala jsem se dětí, jestli vidí, jakou mají barvu peří. Děti odpovídaly, že hnědou a zelenou.

„Věděly byste, jak poznáte, kdo je kachna a kdo kačer?“ Děti nevěděly, zkoušely hádat.

Vysvětlila jsem: „Kačer má zelenou hlavu, aby ho všichni viděli a dávali si pozor. Kachna je celá hnědá, aby se snadno schovala v rákosí, když sedí na vajíčkách.“

Zároveň byl v tu dobu rybník pokrytý již jen tenkou vrstvou ledu. S pomocí klacku jsem dětem předvedla, jak snadno se led prolomí. Poučila jsem děti o tom, že nesmí na rybník šlapat, i když vypadá, že by se na něm dalo ještě bruslit.

Reflexe

Ranní cvičení motivované životem zvířat u vody a ve vodě probíhalo bez obtíží. Děti se aktivně zapojily do všech jeho částí. Téma jim bylo blízké. Cvičení se zpěvem jsem dětem předvedla a vysvětlila doprovodné pohyby a jejich význam. Děti se při druhém opakování již osmělily a postupně se přidávaly. Cvičení se stuhou se jim líbilo. Některé děti byly aktivní a odvážné, jiné sledovaly ostatní a teprve postupně zkoušely pohyb v rytmu písničky. Bylo by vhodné zařadit nácvik písňe, aby si ji mohly děti samy zpívat a případně i tancovat. Činnost s vodou vzbudila velký zájem. Snažila jsem se střídat děti v aktivním zapojení. Kdo nepracoval přímo s vodou, dostal prostor k vyjádření svého názoru, ke kontrole správnosti odpovědi kamaráda. V závěru pak dostaly prostor všichni, foukání do vody sklidilo úspěch. Zkusila jsem rozdělit děti na dvě skupiny. Jedna foukala do vody na jeden nádech a druhá sledovala, kdo vydržel nejdéle dělat bubliny. Pro některé děti bylo obtížné pochopit, že se

mohou nadechnout pouze jednou a pomalu vydechovat. Volná tvorba s modelovací hmotou umožnila dětem vyjádřit své fantazijní představy o životě ve vodě. Vznikly opravdu originální vodní tvorové. Následnou vycházku jsem využila k upozornění na nebezpečí zamrzlých vodních ploch. Zdůraznila jsem, že by se děti samy neměly pohybovat v blízkosti břehu rybníka. Při krátké evaluaci mi děti řekly, že se jim nejvíce líbilo bublání do vody a nejméně chuť slané vody.

9. den: Vodní svět

Cíle: Dítě se seznamuje se sladkovodními druhy ryb. Poznává místo, kde žije, navštěvuje místní kulturní instituce.

Dílčí cíle: seznamování s místem a prostředím; ve kterém dítě žije; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou; rozvoj smyslů; rozvoj kooperace; prosociální chování; dodržování pravidel slušného chování; rozvoj slovní zásoby.

Očekávané výstupy: Dítě respektuje pravidla při návštěvě expozice. Dítě zná základní druhy ryb v našich rybnících a dokáže některé z nich poznat, popsat a pojmenovat. Poznává život ryb v „přirozeném“ prostředí pod vodní hladinou. Chápe potřeby vodních živočichů – čistota vody. Ví, co do vody nepatří.

Počet dětí: 16

Nabídková činnost

[Chytání magnetických ryb](#)

Ráno jsem připravila z lana „rybník“ a do něj naskládala magnetické ryby. Děti s pomocí prutů rybařily. Z rybaření se spontánně vyvinula hra na rybářskou loď, kterou si postavily z molitanů a Polikarpovy stavebnice. Děti se staly námořníky. Hru jsem obohatila nabídkou kostýmů.

[Exkurze do Vodního světa v Úštěku](#)

Místo: Vodní svět, Úštěk

Čas prohlídky: 9 – 9:45 hod.

Naše město je známé svými rybníky. Můžeme zde navštívit expozici sladkovodních ryb s názvem Vodní svět. Prohlídkou výstavy provází vodník Jan Wassermann, který má v prostorách i skromné muzeum a svou vodnickou světničku. Pohádkově laděná prohlídka je velmi vhodně přizpůsobena dětem předškolního věku.

Záznam prohlídky ve Vodním světě

- Po svačině jsme se s dětmi vydaly na exkurzi. Děti jsem poučila o bezpečnosti při přesunu do Vodního světa. Děti se měly držet ve dvojicích, být pozorné při pohybu u silnice a naslouchat pokynům učitelky. Před muzeem jsme si s dětmi zopakovaly, jak by se člověk měl v takovém prostředí chovat.
- Hned při příchodu byly děti poučeny, že nemají ťukat na akvária a ani jinak plašit ryby. „Vodník to nemá rád, a když někdo zlobí, tak si to s ním po vodnicku vyřídí,“ upozornil průvodce děti hned u vchodu.
- Program začal u prvního akvária s kapry. Průvodce vždy u každého akvária řekl, čím je ryba typická a kde žije. Vysvětlil také, že v každém akváriu je jeden druh ryby a v něm je ukrytý i nějaký předmět, který se váže k historii města nebo k vodnické rodině. Děti byly pobídnuty k tomu, aby byly pozorné a všímaly si jich.
- Druhou představenou rybou byl sumec, který se živí rybami. Má špatný zrak a orientuje se pomocí svých vousů, protože žije ve velké hloubce ve vodních rostlinách.
- V dalším akváriu děti viděly hrníček, který si vodník velmi střežil, a proto mu ho hlídala štika. Pan průvodce popsal, čím je štika zajímavá. Loví v noci malé rybky a má díky tomu hodně ostrých zubů.
- Nakonec děti dostaly za úkol vyjmenovat, jaké předměty se ukrývaly v akváriích. Pan průvodce tak zkoušel jejich pozornost. Potom se zeptal, jestli tyto předměty do vody patří. Děti odpovídaly, že ne. Samy poznaly, co do vody nepatří.

Vycházka kolem rybníka

Po cestě z prohlídky jsme šly kolem chovného rybníku Barvíře. Ptala jsem se dětí, zda někdy viděly u vody rybáře. Děti souhlasily a vyprávěly o tom, jak a na co se ryby chytají. Některé děti měly dokonce dědečka nebo tatínka, který s nimi chodí na ryby a popisovaly okolnosti ostatním dětem.

Rozhovor s dětmi o tom, co viděly ve Vodním světě

Po příchodu do třídy jsme si s dětmi vytvořily komunitní kruh. Nejprve jsem děti pochválila za to, jak se na exkurzi hezky chovaly a dávaly pozor. Následně jsem položila otázku: „Co se vám ve Vodním světě nejvíce líbilo?“ Mluvil pouze ten, kdo dostal kamínek, který putoval po kruhu.

Hádanky

Nejprve jsem dala dětem hádanky na druhy ryb, které viděly ve Vodním světě. Děti si měly svoji odpověď ponechat až na konec, aby měly všechny stejnou šanci hádanku uhodnout.

„Jsem nejznámější česká ryba. Žiju v rybníce, mám šupiny, ale také je mít vůbec nemusím. Jím ve vodě úplně všechno. Mám kulatou pusku a pořád ji otvírám. Občas mě můžete vidět o Vánocích na talíři. Kdopak jsem?“ (kapr)

„Jsem ryba, která se živí menšími rybami, než jsem já a občas slupnu i žábu. Mám proto hodně ostré zoubky a jde ze mě strach. Tělo mám pokryté světlými flíčky a nejráději lovím v noci.“ (štika)

„Jsem velká ryba. Nemám žádné šupiny. Žiju v řece, ale i v rybníce ve velké hloubce. Rád se tam schovávám na dně, v místech, kde je hodně rostlin a řas. Občas to dokonce vypadá jako nějaké bludiště. Špatně vidím, proto mám speciální vousy, abych se tam vyznal.“ (sumec)

Hra na rozvoj spolupráce: Na sumce

Pomůcky: molitanové kostky, šátky, pexeso

V tělocvičně jsem ráno s prvními příchozími dětmi připravila bludiště z velkých molitanových kostek, abychom se již dopoledne nemusely se stavbou zdržovat.

Popis činnosti

Rozdělila jsem děti na dvě skupiny. První skupina představovala sumce, který bloudí na dně ve vodních rostlinách. Druhou skupinou byli pomocníci - jejich vousy, kteří mu měli pomoci se z bludiště dostat. A protože je sumec ve skutečnosti skoro slepý a je odkázaný na hmat ve svých vousích, měla první skupina zavázané nebo zavřené oči. Úkolem bylo, aby dítě, které znázorňuje vousy, pomohlo druhému dítěti a dovedlo ho až na konec bludiště.

Připravila jsem si pexeso s obrázky vodních živočichů. Rozdělila jsem děti na dvě skupiny. Každé dítě ve skupině dostalo jednu ze dvojice pexesových karet. Dětem bylo vysvětleno, že se po zaznění signálu budou volně pohybovat v prostoru a vyhledávat dítě se stejným obrázkem. Když všechny děti vytvořily dvojici, dohodly se, kdo z dvojice bude mít zavřené oči. Dítě se zavřenýma očima bylo vedeno svým kamarádem dráhou v bludišti. Při opakování bylo dětem nabídnuto, že oči zaváží šátkem. Role dětí se střídaly. Když náhodou upadly v průběhu hry molitanové kostky, děti, které nehrály, je znovu složily do bludiště. Nakonec si děti mohly vyzkoušet jít bez pomocníka, aby si uvědomily, jak je to náročné.

Reflexe:

Tento den hodnotím jako velmi povedený. Vodní svět byl vhodnou exkurzí pro předškolní děti. Průvodce přizpůsobil výklad tak, aby mu děti rozuměly a byl pro ně zábavný. V muzeu bylo navíc přítmí a děti zaujala tajemná atmosféra, i z tohoto důvodu výklad nerušily a pozorně naslouchaly. Úkol s vyhledáváním zajímavých předmětů v akváriích udržoval pozornost dětí. Hra pro ně byla zábavná a stala se vhodným zpestřením při pozorování života pod hladinou vody. Po exkurzi jsme šly zpět do školy procházkou kolem rybníku, u kterého jsme si krátce povídaly o rybářích. Děti samy vyprávěly o svých zážitcích z rodiny. Po příchodu do mateřské školy jsme si sedly s dětmi do kruhu a děti sdělovaly své největší zážitky. Většinou děti se líbily ryby, které viděly v akváriích, a to především štika a sumec. Následně děti čekala hra Na sumce. Děti měly možnost si hru vyzkoušet v lehčí verzi se zavřenýma očima. Mohly si zvolit, jestli při dalším průchodu bludištěm zvládnou mít oči zavázané. Respektovala jsem, že některé děti tuto možnost odmítly. Stalo se také, že jedno dítě bylo pouze pozorovatelem, nechtělo se připojit ke hře vůbec. Nejvíce jsem se obávala toho, že děti, které nejsou aktivně zapojené, budou neklidné, to se naštěstí nepotvrdilo. Sledovaly, jak se daří jejich kamarádům a fandily jim. Velmi mě potěšilo, jak na sebe byly děti hodné a opravdu se snažily kamaráda dovést bezpečně do cíle.

10. den: Finální den projektu – úklid okolí rybníka Chmelař

Cíl: Dítě pomáhá pečovat o okolní přírodu a uvědomuje si, že i jeho chování ovlivňuje životní prostředí.

Dílčí cíle: rozvoj hrubé motoriky; seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije a vytváření pozitivního vztahu k němu; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí; pocit sounáležitosti.

Očekávané výstupy: Dítě pomůže uklidit okolní přírodu. Chápe, že se životní prostředí nemá znečišťovat.

Počet dětí: 16

Ranní cvičení

Místo: tělocvična

Pomůcky: křída, pentličky, brčka dvou barev, vyražené papírové rybičky (cca 1,5 x 1,5 cm), obruče.

Program

- **Rozhovor/motivace:** Pamatujete si ještě hastrmana ze včerejší prohlídky? Co vodník u vody dělá? Představte si, že mi včera pan Wassermann, náš vodník, vyprávěl, že se snažil spočítat všechny ryby, které má v rybníku, a ony mu z legrace uplavaly na všechny strany. Pomůžeme mu je pochytat?

- **Rušná část:** Na vodníka

Dětem jsem nakreslila na zem křídou kruh. Vybrala jsem jedno dítě (vodníka), které stálo ve středu kruhu. Vodník dostal pentličky, které jsem mu uvázala za oblečení. Děti (rybičky) kolem něj plavaly-chodily v kruhu za ruce a říkaly se mnou básničku:

Rybky plavou po rybníku,

každá rychle pospíchá.

Koho stačíš náš vodníku,

ve vodičce pochytat?

Při slově „pochytat“ děti běžely všemi směry co nejrychleji z kruhu. Vodník se je snažil zadržet. Koho se dotkl, musel se připojit k vodníkovi. Každá další lapená rybka se stala součástí řetězu, který se držel za ruce, v jehož čele stál vodník a chytal zbylé rybky.

- **Průpravná část:** Weather joga
- **Pohybová hra:** Brčkovaná (pomůžeme hastrmanovi pochytat rybičky)

„Teď pomůžeme hastrmánkovi všechny rybičky pochyťat.“ Děti jsem rozdělila do dvou skupin a rozdala jim brčka. Na zem jsem poházela vystřižené papírové tvary ryb a do prostoru umístila dvě obruče zelené a modré barvy. První skupina sbírala zelené ryby do zelené obruče a druhá skupina modré ryby do modré obruče. Účelem hry bylo, aby děti nasály brčkem papírový tvar a přenesly ho bez dotýkání rukou do správné obruče. Nešlo o soutěžní formu hry, cílem bylo vysbírat všechny ryby a pomoci tak hastrmanovi.

Hlavní činnost

Zpráva vodníka Wassermanna

Místo: herna

Pomůcky: ručně psaný dopis, pytle na odpadky, kostým hastrmana, odměny

Sedly jsme si s dětmi do kruhu, když v tom někdo zaklepal. Předem jsem se domluvila s paní školnicí, že nám přinese dopis od vodníka a zahraje malou scénku. Hraje divadlo, proto ráda souhlasila. „Děti, teď se u dveří ozval zvonek a než jsem stačila otevřít, ležel na zemi jen tento dopis! Je na něm napsáno: třída Myšek. Jste to vy?“ Děti nadšeně souhlasily. „Je celý divně mokrý. Paní učitelko, přečtěte ho, prosím, dětem. Nemůžu se dočkat, až se dozvím, kdo vám ho posílá.“ Vzala jsem si od paní školnice dopis a dala dětem sáhnout, že je opravdu mokrý. V dopise stálo:

Milé děti,

byly jste včera u mě v muzeu, pamatujete? Když jsem viděl, jak jste šikovné, napadlo mě, že bych vás mohl o něco požádat. U rybníka Chmelaře se nám teď dějí nepěkné věci. Zrovna včera mě zavolaly paní kachny, že viděly uličníka, co vyhazoval nepořádek okolo rybníka. Moc jsem se zlobil, ale nepodařilo se mi ho chytit, abych mu vyhuboval. Nevypadá to tam teď vůbec hezky, všude máme odpadky. Myslíte, že byste nám mohly pomoci to tam uklidit, aby se nám tam zase dobře žilo?

Moc vám děkujeme,

Vodník Wassermann, kachny, labutě, žáby, ryby a další zvířátka od rybníka

„Tak co myslíte, děti? Půjdeme jim pomoci?“ Děti souhlasily. „Tak to já vám připravím pytle na odpadky,“ řekla paní školnice. „A my se zatím půjdeme obléknout, aby nám venku nebyla zima.“

Úklid rybníku Chmelař

Děti hledaly v okolí rybníku předměty, které znečišťují vodu a okolí. Měla jsem pytel na směsný odpad, ale i plast a sklo. Děti byly poučeny o tom, že by na odpadky z důvodu bezpečnosti neměly sahat, speciálně pak na sklo. Pokud je našly, měly za úkol zavolat paní učitelku a po dohodě danou věc společně vyhodit. Měla jsem tak pod kontrolou, aby děti nemanipulovaly s předměty, které jsou nebezpečné, aby nedošlo k poranění. Nakonec jsme se v rámci vycházky dostaly i k přítoku rybníku, který byl zapadaný větvemi a starým rákosím. Společnými silami jsme ho částečně vyčistily.

Setkání s vodníkem

Po domluvě se paní školnice převlékla do vodnického kostýmu a přišla za námi k rybníku. Vystupovala jako vodník Wassermann. Pozdravila se s dětmi a velmi je pochválila za jejich práci. Přinesla s sebou i čokoládové medaile pro všechny šikovné děti. Připomenula jim také, aby samy žádné odpadky venku neodhazovaly a pomohly tak uchovat přírodu zdravou a čistou.

Zakončení projektu – posílání lodiček u Červeného potoka

Ještě před návratem do mateřské školy jsme se zastavily u Červeného potoka a poslaly papírové lodičky, které si děti vyráběly v průběhu dvou týdnů. Zamávaly jsme jim a popřály šťastnou cestu. Tím jsme se symbolicky rozloučily s projektem voda.

Reflexe

V době volné hry jsem viděla, že si děti hrály na hastrmana. Sbíraly do hrnků dušičky. Hru jsem podpořila nabídkou přinesených kostýmů. Den jsem začala pohybovou hrou Na vodníka. Hru provází deklamace říkanky, kterou jsem několikrát zopakovala, než se děti rozeběhly. Očekávala jsem, že se ke mně děti začnou postupně přidávat, ale nestalo se tak. Děti byly plně zabrané do hry, že úplně zapomněly na říkanku. V tomto případě jsem nijak nelpěla na jejím opakování a nechala děti, aby si hru užily. Brčkovaná se dětem velmi líbila. Nejprve však některé z nich nevěděly, jak mají brčkem papír nasát. Sledovaly své kamarády a brzy zjistily, jakou techniku použít, aby úkol zvládly. Vše proběhlo bez mého vstupování

do akce, děti si poradily navzájem nápodobou. Naštěstí nebylo potřeba začít s nácvikem, protože hra nebyla na výhru, a tak se děti mohly učit v průběhu. V úvodu hlavní činnosti přišla paní školnice s dopisem. Děti byly velmi překvapené, protože nejsou zvyklé, aby nám běžně do třídy přicházela pošta. Motivace s hastrmanem byla vhodná, děti byly stále plné dojmů ze včerejší exkurze Vodního světa. Během úklidu okolí rybníka se děti aktivně zapojovaly. Bylo organizačně náročnější, aby děti samy nesahaly například na nevhodné předměty. Naštěstí mi pomohla paní učitelka a děti za námi vždy přiběhly, než danou věc zvedly a vyhodily. Na konci přišla paní školnice v převleku hastrmana. Děti byly nejprve zaskočené, protože se blížila z dálky a trochu se jí bály. Pak jsem jim ale řekla, že jim přišel poděkovat pan hastrman a nemusí se bát. Po odměně jsme se vydaly zpět do školy a poslaly jsme po potoce lodičky, které jsem měla s sebou. Dětem se to moc líbilo a doprovázely lodičky podél potoka. Myslím, že to bylo hezké zakončení projektu.

7. Řízené individuální dotazování dětí

Metodu řízeného individuálního dotazování jsem zvolila po týdnu od ukončení projektu. Děti mi svými odpověďmi poskytly zpětnou vazbu o jejich kvalitativním a kvantitativním uchování informací. Výsledky pro mne byly zprávou o tom, zda jsem pro projekt zvolila vhodné metody a formy práce, nabízené činnosti. Získaná data jsem dále využila k vyvrácení či potvrzení vytyčených hypotéz.

Dotazník byl vytvořen se zastoupením všech pěti oblastí projektu. Z každé oblasti jsem vytvořila otázky, na které by měly děti, nejen díky projektu, znát odpověď. Znalosti dětí jsem ověřovala individuálně bez přítomnosti ostatních dětí. Celkový počet respondentů byl šestnáct.

7.1 Vyhodnocení dotazníku

Ze získaných dat (viz příloha č. 6) je zřejmé, že si děti zapamatovaly velké množství informací, a to napříč všemi tématy. Nejvíce si jich však uchovaly z oblastí: Vodní živočichové a Místní vodní plochy a toky.

Konkrétně tyto otázky:

- *Vyjmenuj tři živočichy, kteří žijí u našich rybníků.*
- *Vyjmenuj tři druhy ryb, které žijí v našich rybnících.*

- *Víš, která ryba má ostré zuby?*
- *Proč byla na rybníku vysekaná díra do ledu?*
- *Jak se jmenují rybníky v našem městě?*
- *Kvůli čemu byl pan hastrman smutný?*
- *Co bys mohl udělat, aby hastrman už nemusel být smutný?*

Z častých správných odpovědí vyvozují, že témata vodních zvířat a vodních toků byla pro děti zajímavá. Blíže specifikuji své argumenty pro tento závěr.

Vodní zvířata

Zvířata obecně jsou dětskému věku velmi blízká. Vhodné byly zejména procházky v okolí rybníků, kde děti mohly pozorovat vodní živočichy v jejich přirozeném prostředí. Děti také velmi zaujala exkurze ve Vodním světě a hlavní pohádková postava s ní spjatá. Myslím, že právě díky ní si zapamatovaly tolik informací. Jistě svůj záměr splnily i vybrané typy aktivit-pohybová hra Na sumce, zpěv písně, hádanky, ale i modelování podle vlastní fantazie.

Místní vodní plochy a toky

Rybníky jsou důležitou součástí města a jeho okolí. Jsou častým cílem vycházek. Děti v jejich blízkosti tráví, nejen s mateřskou školou, mnoho času. Jejich okolí je dětem důvěrně známé. Dobře se mi tak pracovalo s novými tématy, v návaznosti na jejich předchozí zkušenosti. Pohádková postava vodníka z Vodního světa vhodně doplnila motivaci k tématu ochrany přírody – úklid rybníka.

Shrnutí:

Z výše uvedeného vyplývá, že nejvíce informací si děti uchovaly z bezprostředních zážitků, které proběhly v přímém kontaktu s přírodou.

Vícero nezodpovězených nebo chybně zodpovězených odpovědí jsem zaznamenala u oblasti: *Počasi a Vodní koloběh*

Konkrétně tyto otázky:

- *Jak kapka vody cestuje, když na ni svítí slunce?*
- *Co se stane, když prší a zároveň svítí slunce?*
- *Jaké je dneska venku počasí?*

- *Sestav z obrázků koloběh vody.*

Jedná se o velmi náročná témata pro děti předškolního věku, zejména oblast koloběhu vody v přírodě. Dítě by si ale mělo udělat alespoň základní představu o tom, jak tyto zákonitosti fungují.

Počasí:

Z neúplných či chybných odpovědí vyplynulo, že jsem se málo zabývala rozvojem slovní zásoby spojené s meteorologickými jevy. Na druhou stranu je pravdou, že v době dotazování venku nebyly nijak výrazné jevy počasí jako např. bouře, déšť, slunečno atd., z tohoto důvodu měly děti také pravděpodobný problém s odpovědí. Příště bych měla zvolit jinou metodu při dotazování, například ukázat dětem obrázky s různými typy počasí. Věřím, že by pak vyhodnocení bylo objektivnější a se znatelně lepšími výsledky.

Koloběh vody:

Toto téma je dětem předškolního věku méně srozumitelné, ale jedná se o cyklus, který přírodu velmi ovlivňuje, proto by měly znát alespoň základní strukturu. Děti se orientují v charakteru srážek ve vztahu k ročnímu období, převažovaly u nich správné odpovědi. Téma odpařování vody je více abstraktní, jak je zřejmé z výsledků dotazování. Tato oblast byla náročná na obrazové pomůcky, bez kterých by se téma obtížně vysvětlovalo.

8. Vyhodnocení celého projektu

Výsledky výzkumného šetření jsem zhodnotila na základě vytyčených hypotéz.

Hypotéza č. 1: *Děti mají představu o skupenství a koloběhu vody odpovídající jejich věku.*

Výsledek: Hypotéza se potvrdila, děti mají představu o skupenství a koloběhu vody odpovídající jejich věku.

- Skupenství vody

Z dat dotazníku vyplývá, že skupenství vody děti znají. Podstatná část probíhala v přírodním prostředí, kde si samy ověřovaly skutečnosti. Příklady činností: ledové ozdoby (zmrzly a postupně tály), srážkoměr (vypařování vody), sklenice vody (vlastnosti vody). Ověřila jsem si, že pokud měly děti možnost bezprostředně prožít zkušenost, vnímat ji svými smysly,

s využitím experimentů a pokusů, uchovávaly si znalosti lépe. Lepších výsledků bylo dosaženo, pokud byly děti dostatečně motivovány, činnost je bavila.

- Koloběh vody

Téma koloběhu vody patří k obtížnějším tématům, se kterým se děti předškolního věku teprve seznamují. Z dat dotazníku a ze zkušeností v průběhu projektu vím, že děti základní představu o koloběhu mají. S pomocí návodných otázek se v cyklu orientují. Ze skupiny však jen pět dětí dokázalo koloběh vody popsat samostatně. Je ale evidentní, že většina dětí zná dílčí fáze cyklu. Byly vytvořeny základy užitečných poznatků pro další rozvoj jedince.

Hypotéza č. 2: *Děti znají místní vodní plochy, toky a zvířata, která se s nimi neodmyslitelně pojí.*

Tato hypotéza se potvrdila. V průběhu projektu jsem mohla sledovat, jaké znalosti děti v této oblasti mají. V individuálním dotazování bylo evidentní, že děti znají zvířata žijící v okolí vody a ve vodě. Dokáží vyjmenovat základní tři druhy ryb z našich rybníků a jejich charakteristické vlastnosti. Děti se orientují v názvech rybníků a potoku.

Hypotéza č. 3: *Tematika vody se objeví i ve spontánních hrách a činnostech dětí.*

Pokud děti téma zaujme, odrazí se většinou i ve spontánních aktivitách v průběhu dne, což jsem mohla sledovat i v průběhu projektu. Hra na honěnou, kterou si děti samy zorganizovaly, inspirovaná sněžným mužem. V ranních hrách se rozvinulo téma rybaření ve stavbu lodí. Po exkurzi ve Vodním světě jsem mohla sledovat spontánní hru na vodníka, který sbírá dušičky. V ranních hrách si děti kreslily obrázky ryb.

Hypotéza č. 4: *Děti nejvíce z nabízených činností projektu bavily experimenty.*

Z každodenních reflexí bylo zřejmé, že děti nejvíce, z nabízených činností bavily experimenty. Snažila jsem se o pestrou nabídku praktických činností, abych děti co nejvíce aktivovala. Děti měly prostor vnášet do průběhu experimentů své vlastní nápady a realizovat je. Samy hledaly vhodná řešení a ověřovaly je v praxi. Největším pozitivem těchto činností bylo probouzení radosti z objevování.

Závěr

Záměrem této bakalářské práce bylo navrhnout projekt k rozvoji environmentální výchovy v předškolním vzdělávání. Zvoleným námětem byla „voda“ v lokálním významu místa, kde děti žijí a docházejí do mateřské školy. Při jeho výběru jsem dbala na to, aby téma bylo dětem předškolního věku blízké a vycházelo z jejich zájmu. Realizace proběhla v malém městě Českého středohoří, jehož nejtypičtějším krajinným prvkem jsou dva rybníky.

Cílem projektu bylo obsáhnout téma „voda“ z různých úhlů pohledu s přihlédnutím k ročnímu období. A to především v pěti vytyčených oblastech: koloběh vody, skupenství vody, počasí, místní vodní plochy, toky a u nich žijící vodní živočichové. Činnosti a aktivity byly řazeny logicky za sebou. Od nejobecnějších témat k úžeji zaměřeným, které úzce souvisely s místem, kde děti žijí. Toto uspořádání činností mělo děti dovést k hlavnímu vyvrcholení programu – návštěvě Vodního světa a následnému úklidu jezera Chmelař. Při vytváření projektu jsem dbala především na všestranný rozvoj dítěte a zařazovala široké spektrum aktivit, aby si každé dítě našlo oblast, ve které se cítí nejlépe. Z každodenních reflexí jsem zaznamenala, že nejvíce oblíbenou aktivitou byly experimenty. V dětech vzbuzovaly zvědavost, na jejímž základě byly motivovány k objevování a experimentování. Z výsledků individuálního dotazování se dá usoudit, že program projektu byl vhodně naplánován, vzhledem k získaným znalostem a dovednostem v oblasti „vody“. Dalším ukazatelem dobré motivace a zvolených metod byla spontánní hra, ve které děti užívaly prvků projektu.

Rizikem projektu bylo především množství zvolených témat, které jsem s dětmi chtěla probrat. Obávala jsem se, že bude těžké skloubit tolik oblastí a zároveň držet směr, kterým se projekt měl ubírat. Myslím však, že se to nakonec podařilo. V průběhu projektu jsem v některých oblastech ubrala či přidala aktivity podle aktuálního rozpoložení dětí.

Jako přínosnou oblast hodnotím každodenní evaluaci dětí, kdy se měly možnost vyjádřit k programu. Myslím, že to bylo oboustranně prospěšné. Děti samostatně vyjadřovaly svůj názor a já jsem získala zpětnou vazbu, zda jsem zvolila vhodné metody činností. Následně jsem vše zaznamenala a mohla tak upravit nadcházející program. Za přínos mé bakalářské práce považuji zejména zásobník velkého množství netradičních

aktivit, které pro děti byly nové a zábavné. Jistě je využiji ve své budoucí pedagogické praxi a mohou být užitečné i radě dalších pedagogů mateřských škol.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura teoretické části

Monografie:

FINKOVÁ, Irena, Jakub HOLEC, Hana HORKÁ, Magdaléna CHLADILOVÁ, Hana SPLAVCOVÁ a Hana STADLEROVÁ. Podpora rozvoje přírodovědné gramotnosti v předškolním vzdělávání. Praha: NÚV, 2015. ISBN 978-80-7481-143-2.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, c2013. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-071-0.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2010. Nahlížet - nacházet. ISBN 978-80-86307-95-4.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4435-3.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.

OPRAVILOVÁ, Eva a Vladimíra GEBHARTOVÁ. *Rok v mateřské škole: učebnice pro pedagogické obory středních, vyšších a vysokých škol*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. Kurikulum předškolní výchovy. ISBN 978-80-7367-703-9.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

STREJČKOVÁ, Emilie. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. ISBN 80-7212-382-3.

THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-674-1.

Internetové zdroje:

ČINČERA, J. et al. (2011). Environmentální výchova. In: PASTOROVÁ, M. et al. (2011). Doporučené očekávané výstupy. VÚP, Praha. Dostupné na: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/07/DOV-ZV1.pdf> [cit. 2018-07-1].

JANČAŘÍKOVÁ, K. & KAPUCIÁNOVÁ, M. (2012). Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. *Envigogika*, 7(1). Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/71> [online] [cit. 1. 7. 2018].

KROUFEK, Roman a Jana KROUFOVÁ. Environmentální výchova v MŠ. Podpora profesního rozvoje učitelů v počátečním vzdělávání [online]. Ústí nad Labem: UJEP, 2014 [cit. 2018-07-1]. Dostupné z: http://old.projekty.ujep.cz/podpuc/wp-content/uploads/2014/06/Enviromentalni_vychova_v_MS.pdf

MÁCHAL, Aleš. Trvale udržitelný způsob života. Průvodce praktickou ekologickou výchovou [online]. Brno: Rozekvítek, 2000, s. 20-21 [cit. 2018-07-1]. ISBN 80-902954-0-1. Dostupné z: www.ekovychova.unas.cz/DOWNLOAD/pruvodce%20pev.pdf

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2018 [cit. 2018-07-1]. Dostupné z: www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani

Udržitelný rozvoj. *Ministerstvo životního prostředí* [online], 2017 [cit. 2018-07-1].
Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

Literatura praktické části

BRUKNER, Josef. *Samá voda--*. Ilustroval Jiří FIXL. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01911-6.

DOSKOČILOVÁ, Hana. *Pohádky pro děti, pro mámy a pro táty*. Ilustroval Gabriel FILCÍK. Praha: Albatros, 1987.

LEBLOVÁ, Eliška a Lenka PROCHÁZKOVÁ, TĚTHALOVÁ, Marie, ed. *Děti a příroda: Environmentální výchova hrou. Informatorium 3-8: Speciál*. Praha: Portál, 2013, 2013 (1), 9. ISSN 1210-7502.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, c2013. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-071-0.

KLÍMA, Ivan. *Jak daleko je slunce*. Ilustroval Hana KLÍMOVÁ-PAVLÁTOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-985-9.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.

VOSTRADOVSKÁ, Tereza. *Hravouka*. Praha: Běžiliška, 2016. ISBN 978-80-906467-1-1.

Zdroje příloh:

Příloha č. 1:

Weather Activities for Kids Yoga. *Kids yoga stories* [online]. Boston, USA, 2016, 21.3.2016 [cit. 2018-07-1]. Dostupné z: www.kidsyogastories.com/weather-activities-for-kids-yoga/

Příloha č. 3:

Počasi: Koloběh vody. *Výtvarná výchova* [online]. 2016 [cit. 2018-07-1].

Dostupné z: www.vytvarna-vychova.cz/pocasi/

Příloha č. 4:

LEBLOVÁ, Eliška a Lenka PROCHÁZKOVÁ, TĚTHALOVÁ, Marie, ed. Děti a příroda: Environmentální výchova hrou. Informatorium 3-8: Speciál. Praha: Portál, 2013, 2013 (1), 9. ISSN 1210-7502.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Weather joga

Příloha č. 2 – pomůcka pro rozvoj předmatematické gramotnosti

Příloha č. 3 – obrázek vodního koloběhu

Příloha č. 4 – pracovní list

Příloha č. 5 – dotazník pro děti

WEATHER YOGA

It is sunny.

EXTENDED MOUNTAIN POSE

It is windy.

TREE POSE

I see lightning.

CHAIR POSE

It is raining.

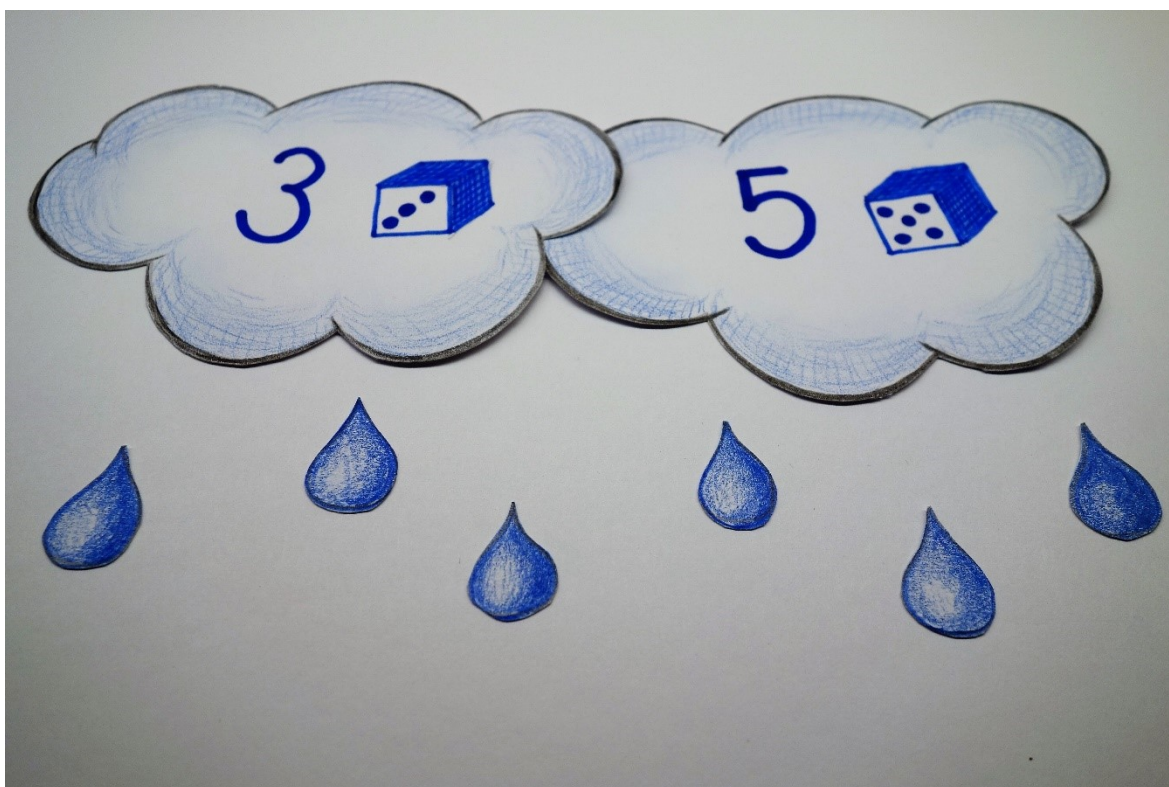
STANDING FORWARD BEND

It is snowing.

CHILD'S POSE

Příloha č. 2: Pomůcka na rozvoj předmatematické gramotnosti

Příloha č. 3: **Obrázek vodního koloběhu**

VODA

Vybarvěte modře vodu na obrázku.

Příloha č. 5: Dotazník pro individuální dotazování dětí

	Správně	S pomocí	Nesprávně
Skupenství vody			
Co se stane s louží, když na ni dlouho svítí slunce? (vyschne – vypaří se)	10	3	3
Co se stane s vodou, když mrzne? (zmrzne – led)	12	4	-
Co se stane s ledem, když se oteplí? (rozpustí se – voda)	13	2	1
Počasi			
Jaké je dneska venku počasí?	9	7	-
Jaké počasí je při bouřce? (prší, hřmí, blýská se – déšť, hrom, blesk)	13	2	1
Co se stane, když prší a zároveň svítí slunce? (duha)	7	6	3
Jak vypadá mrak, ze kterého bude brzy pršet nebo sněžit? (má tmavou barvu)	13	3	-
Vodní živočichové			
Vyjmenuj tři živočichy, kteří žijí u našich rybníků.	16	-	-
Vyjmenuj tři druhy ryb, které žijí v našich rybnících.	14	2	-
Proč byla na rybníku vysekaná díra do ledu? (aby mohly ryby dýchat)	12	3	1
Víš, která ryba má ostré zuby? (štika)	14	1	1
Víš, proč je má? (loví menší ryby)	10	5	1
Jakou barvu má kačer a jakou kachna? (zelená hlava, hnědé tělo)	12	2	2
Místní vodní plochy a toky			
Jak se jmenují rybníky v našem městě? (Chmelař a Barvíř)	16	-	-
Jak se jmenuje potok, po kterém jsme posílaly lodičky? (Červený)	14	2	-
Kvůli čemu byl pan hastrman smutný? (nepořádek u rybníka)	16	-	-
Co bys mohl udělat, aby hastrman už nemusel být smutný? (neházet odpadky do přírody)	15	1	-
Koloběh vody			
Jak kapka vody cestuje, když na ni svítí slunce? (stoupá nahoru – odpařuje se)	5	6	5
Co se stane s kapkami, když vystoupají nahoru na nebe? (mrak)	10	6	-
Kdy z mraku začne pršet? (je moc těžký, plný kapek vody)	12	4	
Kam kapka vody cestuje, když prší? (spadne na zem)	14	1	1
Co padá z mraku v zimě – když mrzne? (sníh)	16	-	-
Sestav z obrázků koloběh vody.	5	7	4

Fotodokumentace projektu

1. den – úvod do tématu (rozhovor s dětmi; děti u akvária pozorující lodičku)

2. den: Příběh vodní kapky (sněžný muž s dětmi)

3. den: Přivolávání deště (nabídková činnost – pracovní list)

4. den: Putování vody (nácvič básně s pohybem, výroba ledových ozdob)

5. den: Hromy, blesky (přípravy hudebníků na bouři, ledové ozdoby, sledování stínu ve vodě)

6. den: Povodeň (pohybová hra Pustý ostrov, spontánní prohlížení knih o vodě)

8. den: Kdo žije ve vodě a u vody (modelování ryb z modelíny, sledování života u rybníka)

9. den: Vodní svět (nabídková činnost – chytání ryb)

10. Finální den projektu – úklid rybníka Chmelař (děti hledají předměty znečišťující okolí)

